

Vergaderjaar 2009–2010

21 501-02

Raad Algemene Zaken en Raad Buitenlandse Zaken

Nr. 969

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 7 juni 2010

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken¹, de vaste commissie voor Europese Zaken² en de vaste commissie voor Defensie³ hebben op 21 april 2010 overleg gevoerd met minister Verhagen van Buitenlandse Zaken over:

- **de brief van de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Defensie d.d. 19 april 2010 met de geannoteerde agenda van de Raad Buitenlandse Zaken (inclusief Defensie) van 26 april 2010 (21 501-02, nr. 960);**
- **de brief van de minister van Buitenlandse Zaken d.d. 24 maart 2010 met een overzicht van de huidige nucleaire activiteiten van Iran (21 501-02, nr. 957);**
- **de brief van de minister van Defensie d.d. 31 maart 2010 met een verslag van de informele bijeenkomst van EU-ministers van Defensie op 24 en 25 februari 2010 (21 501-28, nr. 58).**

Van het overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Ormel

De voorzitter van de vaste commissie voor Europese Zaken,
Waalkens

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Van Miltenburg

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Toor

Voorzitter: Van Miltenburg
Griffier: Van Toor

Aanwezig zijn vier leden der Kamer, te weten: Van Miltenburg, Knops, Ten Broeke en Eijsink,

en minister Verhagen, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

Deel I: Defensie

De **voorzitter**: Goedemorgen. Ik heet iedereen welkom bij dit algemeen overleg. Het eerste deel van dit algemeen overleg zal over het onderdeel defensie van de Raad Buitenlandse Zaken gaan. Deze Raad zal 26 april 2010 plaatsvinden. Dit eerste deel zal een uur duren. Vervolgens zal worden gesproken over het onderdeel buitenlandse zaken. Dan zal er ook een aantal andere woordvoerders in deze zaal verschijnen. Het woord is allereerst aan de heer Knops.

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. Het Europese luchtruim is weer open voor vliegverkeer. Gelukkig laat het Europese defensiebeleid zich niet lamleggen door een vulkaanuitbarsting. Dat zou ook moeilijk kunnen, omdat Europa op een aantal punten met betrekking tot het Europese defensiebeleid te verdeeld is om het zover te laten komen. Alle gekheid op een stokje! Het CDA is blij om te vernemen dat de EU succes boekt in de strijd tegen de piraterij. Wij zijn minder enthousiast over de brief van het operationeel hoofdkwartier van Atalanta over het gebruik van Vessel Protection Detachments. Hoewel de meerwaarde van deze teams overduidelijk is, heeft men nagelaten de mogelijkheid van de inzet van zelfstandige teams serieus te onderzoeken. Pas na doorvragen van Nederland bleek de commandant hier geen voorstander van om medische en logistieke redenen. Wij hebben daar al een- en andermaal met de minister van Defensie over gesproken. Feitelijk is daarmee de minister in zijn verzet tegen deze vorm van optreden op zijn wenken bediend. Maar zijn de langzame en kwetsbare Nederlandse koopvaardij-schepen voor wie geen individuele escorte door een marineschip mogelijk is, nog steeds sitting ducks voor piraten? Wat het CDA betreft, gaat het overigens niet om geheel zelfstandige teams. Er zijn immers marineschepen in de regio. Het gaat om de vraag wat we aanvaardbaar vinden in de afstand en tijd van zo'n team tot marineschepen en helikopters. Zoals bekend, zijn de helikopters ook een probleem. Ook in Uruzgan zijn er beperkingen als het gaat om medische evacuatie en de aanvliegtijden van helikopters. Bovendien gaat er van mariniers aan boord van schepen een preventieve werking uit en wordt voorkomen dat we piraten moeten arresteren, die vervolgens weer teruggezet moet worden in een bootje omdat niemand ze wil berechten. Wat het CDA betreft, is de discussie hierover dus nog niet gesloten. Ik ben benieuwd wat de waarnemend minister van Defensie tevens minister van Buitenlandse Zaken hiervan vindt.

Ik kom te spreken over de geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken van 26 april 2010. Het Verdrag van Lissabon opent de mogelijkheid om defensieonderzoek te doen dat wordt bekostigd uit middelen van de Unie. Dat is wat ons betreft een goede zaak, maar het roept wel de vraag op of de Europese Commissie hier per definitie over zou moeten gaan. Welke rol ziet de minister hier voor het Europees Defensieagentschap (EDA) weggelegd? Versnippering en duplicatie moeten voorkomen worden, zeker gezien de schaarste aan middelen. Het Spaanse voorzitterschap vraagt terecht aandacht voor maritieme surveillance. Het CDA is een groot voorstander van deze maritieme veiligheidsstrategie waarbij ook de civiele diensten betrokken worden. De

minister van Defensie lijkt te aarzelen. Kan de minister van Buitenlandse Zaken aangeven waarom de minister van Defensie tegen de oprichting van een centrale Europese organisatie voor maritieme surveillance is? Waarom mag een nog te ontwikkelen strategie op voorhand niet leiden tot extra behoeften?

Wij bespeuren bij de minister eenzelfde terughoudendheid om te komen tot een verdergaande coördinatie van de inzet van de EU in humanitaire noodsituaties, en dat terwijl uit evaluaties blijkt dat dit mechanisme goed functioneert bij civiele beschermingsmissies. Waarom dan het mechanisme niet verbreden en verdiepen met de inzet van militaire middelen? Het kan toch niet zo zijn dat het na een aardbeving op Haïti twee weken moet duren voordat Europa in actie komt! Welke rol is er volgens de regering weggelegd voor de Hoge Vertegenwoordiger Ashton?

De **voorzitter**: Ik heb verzuimd om mee te delen dat de minister van Defensie vandaag verhinderd is en vervangen wordt door de minister van Buitenlandse Zaken.

Het woord is aan de heer Ten Broeke.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Voorzitter. Het is op zich een interessant precedent dat wij hier zien, en zeker iets wat we ook voor de komende maanden goed in de gaten moeten houden. Ik heb al eerder deze week gezegd dat het aardig was om hier met de opperprimaat van de apenrots te mogen spreken, die alle drie de petten op had. Het blijkt dat de macht van de minister van Buitenlandse Zaken, voor Ontwikkelingssamenwerking en voor Europese Zaken zich nu ook uitstrekt over het plein. Dat zijn toch zaken waar we met interesse naar kijken.

Laten wij eens zien of wij dan ook met deze minister zaken kunnen doen. Ik sluit me eigenlijk geheel en volledig aan bij de oproep van de heer Knops om serieus te gaan nadenken over zelfstandige teams aan boord van de marineschepen die wij ter beveiliging van de koopvaardijvloot hebben ingezet. Dat zijn dus ook de Nederlandse koopvaardij schepen die in de Golf van Aden proberen hun weg te vinden. Zoals bekend pleit de VVD al heel lang voor die zelfstandige teams. Eigenlijk heeft Nederland daarin tot nu toe een buitengewoon terughoudende houding aangenomen. Dat zie je ook weer in deze geannoteerde agenda terug.

Nederland zegt ten aanzien van veel onderwerpen dat het goed is dat er gestudeerd wordt, maar het zegt tegelijkertijd dat dit niet moet leiden tot onnodige extra bestuurslagen. Ik zou zeggen: als de rest van Europa er behoefte aan heeft om wat meer door te pakken als het gaat om de inzet op die schepen, wat is dan eigenlijk nog de Nederlandse argumentatie om dat tegen te houden? Wij hebben al eerder aangegeven dat wij zagen dat andere landen daar toch wat anders mee omgingen. Ik roep bijvoorbeeld Spanje in herinnering.

Ik kom te spreken over het onderzoek dat wordt aangekondigd naar het programma tegen CBRN-dreigingen. CBRN staat voor chemisch, biologisch, radiologisch en nucleair. Wij vinden dat belangrijk. Wij vragen ons alleen af hoe dat zich verhoudt tot de studie inzake de cluster defensie en innovatie die wij hebben gevraagd van het ministerie van Defensie. Wij zouden de resultaten daarvan het liefst nog voor het zomerreces ontvangen. Dat is nu eigenlijk het verkiezingsreces geworden. De minister herinnert zich wellicht dat de Kamerleden die nu aan deze kant van de tafel zitten, gemeenschappelijk hebben opgetrokken om op de een of andere manier ervoor te zorgen dat de positie van TNO niet nog verder in het gedrang zou komen. De 25%-bezuiniging die deze regering zich heeft voorgenomen, moet echt nog even wachten op een integrale afweging naar aanleiding van de vraag hoe de innovatie in de defensie-industrie vorm kan krijgen en hoe kennisinstellingen zoals TNO daar een bijdrage aan kunnen leveren. Ik zie hier nu dat wij wel weer gaan studeren in Europees verband. Hoe verhoudt zich dat dan tot de bezuinigingen die wij

hier hebben aangekondigd op een organisatie als TNO? Het gaat om buitengewoon belangrijk onderzoek. Ik noemde al het chemisch, biologisch, radiologisch en nucleair onderzoek. Het gaat over onbemande luchtsystemen, het gaat over counter-IED demonstrators. Dat zijn allemaal zaken die buitengewoon cruciaal zijn. Mijn vraag is wel of het dan zoveel effectiever wordt op het moment dat dat in Europees verband gebeurt. Ik maak ten slotte nog een opmerking over de maritieme security. Ook daarvoor gaan we studeren en samenwerken. Maar ja, dat zeggen we al zo lang! Wat is daar nu werkelijk van terecht gekomen? Ook hier pleit de VVD al jaren voor bijvoorbeeld een forsere inzet ten aanzien van Frontex. Ik weet wel dat men dat hier niet direct op het oog heeft, maar het zou wel moeten. Als je een integrale veiligheidsbenadering voor de buitengrenzen wilt, en dat geldt dus ook voor de zuidelijke maritieme grenzen van Europa, dan zit daar niet alleen een defensieaspect maar ook een vreemdelingenaspect en een asielmigratiecomponent aan vast. Dat kan alleen als wij daar echt meters gaan maken. Tot nu toe moeten wij tot onze spijt constateren dat wij in Nederland al vijf jaar praten over een fregat en dat wij het voorlopig alleen nog maar doen met twee officieren in een rubberboot in Griekenland. Dat is echt te weinig. Dat alleen maar praten is dus ook gebeurd onder een vorige regering, waarvan de VVD deel uitmaakte. Dat erken ik direct.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Voorzitter. Ik zit even te piekeren over de vraag welke variant ik nog kan bedenken. Het is een 3D-minister in één minister, en dan ook nog waarnemend demissionair minister van Defensie. Dat is een enorme taak.

Wij hebben hier veelvuldig gesproken over het Europees Defensieagentschap. De vooruitgang vindt zeer stapsgewijs plaats, en dan in kleine stapjes. Ik ben me ervan bewust dat deze geannoteerde agenda's vaak gaan over plannen die nog moeten worden ontwikkeld, capaciteitsontwikkeling et cetera. In de agenda staat: «Nederland meent echter dat het EDA nog scherper prioriteiten zal moeten stellen, ook om een stijging van het budget te voorkomen». Dat is een heel opmerkelijke uitspraak. Ik meen me namelijk te herinneren dat de minister van Defensie een jaar geleden heeft ingestemd met een zekere procentuele bijdrage aan het EDA. Het is dan natuurlijk van belang om te weten welke prioriteiten nu worden gesteld. Ik wijs bijvoorbeeld op het project van de verkenningen waarover ook met het EDA is gesproken. Het is interessant om te weten wat de bedoeling daarvan is en wat Nederland op dat gebied wil. De PvdA-fractie is voorstander van een verdergaande samenwerking. Daar moet echt druk op komen. Het EDA is in 2003 opgericht, de eerste projecten gaan stapsgewijs. Maar goed, laten wij hopen dat er echt sprake is van vooruitgang, vooral onder druk van de financiële budgetten die wij allemaal kennen en herkennen in de verschillende lidstaten van Europa. Wat zal er nu in feite verder gebeuren met het investeringsprogramma in het EDA? In de brief staat dat wij dat gaan goedkeuren. Als Nederland zijn zorgen kenbaar maakt over de verhoging van het budget, dan wil ik ook graag een invulling zien van die zorgen. Wil de minister die zorgen ook met ons delen? Wat zal zijn inbreng zijn?

Ik sluit me aan bij de opmerking van collega Ten Broeke over de CBRN-dreigingen. Ik plaats daarbij wel de kanttekening dat wij een voorstander zijn van verdergaande samenwerking. Wij vinden het uitstekend als TNO een goede bijdrage levert in Europees verband. In de brief staat dat Nederland kan instemmen met het voorstel voor een project inzake een Counter-IED demonstrator. Ik wil dan graag weten wat er precies gaat gebeuren.

Ik leg toch even een link met het EU-plan van mevrouw Ashton, want daar staat in dat wij met een EU-actieplan voor Afghanistan komen. In de brief van de minister staat dat in juni of juli een Afghanistan-conferentie zal plaatsvinden die zich zal richten op concretisering en implementatie van

de Afghanistan-conferentie in Londen van januari dit jaar. In de brief staat verder dat het wenselijk is dat de EU dan concrete resultaten van de uitvoering van het actieplan kan laten zien. Volgende week vindt de Raad plaats. Dan is het inmiddels al eind april. Dan moet het actieplan nog komen. Er staat in de brief immers nog niets over de inhoud van het actieplan. Welke acties wil men dan in hemelsnaam al in juni of juli concreet gehoord en gezien hebben? Dat lijkt me een zeer grote brug te ver. Wat betekent dat plan dan en wat is de bijdrage van Nederland? Wat wil Nederland in EU-verband, terwijl wij ook in NAVO-verband een aantal zaken hebben uitstaan? Wat zijn de verdere wensen daarin?

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik probeer eigenlijk nu al ruim een week uit te vogelen wat er in de paragraaf van het PvdA-verkiezingsprogramma staat en ik geloof dat ik daar nu achter begin te komen. Ik wil het wel nog even verifiëren bij mevrouw Eijnsink. Zij zegt dat de PvdA meer samenwerking in Europees verband wil. Zij verzet zich dus eigenlijk tegen de houding van de Nederlandse regering dat de EDA-budgetten niet omhoog mogen. Kan ik constateren dat die budgetten wat de PvdA betreft wel omhoog mogen? De PvdA wil dat de Nederlandse budgetten omlaag gaan en dat het EDA-budget omhoog gaat?

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Toch fijn om hier nu al een soort campagnevraag te krijgen! De heer Ten Broeke moet wel goed luisteren naar mijn vragen. Ik heb gevraagd om een verduidelijking van hetgeen in deze brief staat, en niet meer en niet minder.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor haar inbreng. Ik voel uiteraard een enorme last op mijn schouders van al die departementen, maar ik zal toch proberen om niet alleen naar eer en geweten maar ook naar behoren en op een adequate wijze te antwoorden. De piraterijbestrijding en de operatie Atalanta zijn onderwerp van een steeds terugkerende discussie. De heer Knops heeft een opmerking gemaakt over het oppakken en berechten van piraten. De noodzaak daartoe wordt ook door ons onderstreept. Daarom hebben wij ons samen met Rusland en Duitsland ingezet voor een internationaal tribunaal. Vervolgens hebben wij ons ingezet voor een regionaal tribunaal en voor overeenkomsten met onder andere Kenia en de Seychellen. Er ligt een aantal problemen. Om daadwerkelijk resultaat te bereiken, is de instemming van meerdere partijen vereist. Sommige landen blijven gekant tegen de oprichting van een tribunaal. Je kunt natuurlijk moeilijk ijzer met handen breken. Een tweede zorgwekkend punt is dat de Keniaanse regering niet alleen eerder de overname van door Nederland opgepakte piraten heeft tegengehouden, ondanks het feit dat er een overeenkomst was, maar dat zij nu zelfs heeft besloten om die overeenkomst als zodanig op te zeggen. Dat is natuurlijk een heel zorgwekkende ontwikkeling. Per oktober aanstaande kan de EU dus niet meer op basis van die overeenkomst van piraterij verdachte en opgepakte mensen overdragen. De EU is op dit moment zeer actief aan het zoeken naar een nieuwe methode om hier toch grip op te houden. Dat doet zij ten eerste door het sluiten van overeenkomsten met andere landen, zoals Tanzania, Jemen en Mauritius. Ik vind dit echt van essentieel belang. Ik verwacht van mevrouw Ashton een maximale inzet om op dit punt tot resultaten te komen. Ik kan me de problemen van een land als Kenia op een aantal terreinen wel voorstellen. Het land werd overspoeld door van piraterij verdachte lieden, wat ook een financiële problematiek met zich bracht. Ik wil best praten, ook met Kenia, over de problemen en eventuele oplossingen. Bekeken moet worden wat nodig is om Kenia ertoe te bewegen om toch die stappen te zetten. Het zou dus goed zijn als Ashton naar Kenia gaat om juist ter plekke met de betrokkenen te bezien hoe op dit punt voortgang kan worden bereikt. Zoals bekend, worden de piraten die

zijn opgepakt bij de laatste actie van Harer Majesteit Tromp in principe door Duitsland berecht. Zij zullen worden overgedragen omdat zij ook een Duits schip aangevallen hadden. Het is echter allemaal niet ideaal.

De heer **Knops** (CDA): Ik wil nog een opmerking maken over de piraten die aan Duitsland worden overgedragen. Er zijn momenteel problemen met berechting in de regio. Ziet de minister dit als een soort second best optie waarbij de nationaliteit van het aangevallen schip leidend zou kunnen zijn bij de berechting van piraten? Zou dit dus een nieuwe modus operandi kunnen worden?

Minister **Verhagen**: In Nederland hebben vijf piraten voor de rechter gestaan die door Denemarken opgepakt waren, omdat zij een schip hadden aangevallen dat voer onder de Nederlandse vlag. Er was dus sprake van een direct Nederlands belang. Er was daarmee ook een grond voor het Openbaar Ministerie om deze mensen hier te vervolgen. Zij stonden echter allemaal in hun handen te klappen en te juichen, omdat ze het hier in de cel buitengewoon plezierig vonden en even snel ook hun familie wilden laten overkomen. Toen heb ik dus ook gezegd: dat kan niet de bedoeling zijn; ik geloof niet dat dit een afschrikkende werking heeft. In principe hoort berechting een straf te zijn en een afschrikkende werking te hebben ten opzichte van het uitvoeren van piraterijactiviteiten. Het hoort geen aanmoedigingspremie te zijn om vooral Nederlandse dan wel Duitse schepen aan te vallen. Dan wordt het paard immers achter de wagen gespannen. Het is dus niet zozeer een second best optie. Ik vind dat indien er geen berechting in de regio plaatsvindt en er Nederlanders aangevallen zijn, daar wel een normale juridische procedure op hoort te volgen. Je kunt niet afzien van vervolging in Nederland omdat wij hier goede faciliteiten hebben. Mijn voorkeur blijft echter een regionaal tribunaal dat gefinancierd wordt door de VN of door lidstaten van de VN, waarbij je de landen in de regio, waar het rechtssysteem en de financiële middelen toch al onder druk staan, niet overvraagt. Je kunt piraten dus niet laten lopen als er een Nederlands of in dit geval een Duits schip is aangevallen. Die afweging heeft het Duits openbaar ministerie natuurlijk ook gemaakt.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik heb de minister al eerder gesteund in zijn houding om vooral niet de deur wagenwijd open te zetten voor deze piraten, die op het moment dat ze berecht worden, dat dus kennelijk eerder zien als een promotie dan als afschrikwekkend. Ik ben wel geschrokken van de mededeling dat met een land als Kenia niet alleen de afspraken die we hadden gemaakt niet worden nageleefd, maar dat die afspraken ook weer worden verscheurd. Ik vraag me af of deze minister, met al zijn petten en die ene helm, ervoor kan zorgen dat wij in alle mogelijke ontwikkelings- en financieringsrelaties met dit soort landen, daarvoor dan direct ook een sanctie opleggen. Dat moet zowel gebeuren vanuit de EU als vanuit Nederland. Ik weet even niet hoe groot onze relatie met Kenia is, maar volgens mij is die er wel. Die relatie is er in ieder geval vanuit de EU. Daar zou de minister dan dus op moeten aandringen.

Minister **Verhagen**: De heer Ten Broeke denkt meteen in sancties. Laten we nu eens even kijken naar het probleem in Kenia. Het probleem in Kenia is dat hun rechtbanken overspoeld worden door van piraterij verdachte en opgepakte lieden. Een ander probleem is dat de gevangenen vol zitten. Kenia heeft ook nog een heleboel andere problemen. Op het moment dat je sancties oplegt, los je daarmee datgene wat je wilt oplossen niet op. Daarmee zal geen piraat extra berecht worden. Ik heb wel gezegd dat er iets anders aan de hand zou zijn als wij bijvoorbeeld begrotingssteun zouden geven. Dat is een van de eerste elementen die ik bekeken heb. Als ik begrotingssteun geef, zou ik inderdaad ook op die manier invloed

kunnen uitoefenen. De heer Ten Broeke heeft terecht geconstateerd dat ik verschillende petten op heb. De eerste vraag die bij mij opkwam, luidde dus: geven wij begrotingssteun? Die geven wij echter niet. Iets anders is dat je zou kunnen kijken of middelen die worden ingezet vanwege de ontwikkelingsrelatie, niet ook zouden kunnen worden gebruikt voor een verbetering van het rechtssysteem. Dat onderzoek heb ik nu ook uitgezet, zowel in Europees verband als in de bilaterale relatie. Ik kijk dus eigenlijk meer naar datgene wat Kenia nodig heeft om ervoor te zorgen dat deze piraten daar berecht worden en hun straf niet ontlopen, met andere woorden: ook in het gevang komen. Kun je daar je OS-relatie bij gebruiken om dat verder te stimuleren en te verstevigen? Daar kijk ik momenteel naar en daar zal ik de Kamer van op de hoogte houden. In de discussie komt steeds het voorstel terug om mariniers op de koopvaardischepen te plaatsen. Dat zijn de zogenaamde Vessel Protection Detachments. Wij hebben al vaker over dit onderwerp gediscussieerd. Ik wil twee kanttekeningen plaatsen. Ten eerste, zoals de minister van Defensie ook al meermalen heeft gezegd: de effecten van operatie Atalanta moeten niet onderschat worden. Daarbij gaat het om de vraag hoeveel koopvaardischepen nu in deze regio kunnen varen zonder dat ze geïnterd en aangevallen worden. De aanvallen van de piraten gaan niet door omdat wij geen mariniers op die schepen hebben zitten. Er is sprake van een veel grotere vrije doorvoer dan in het verleden. Operatie Atalanta als zodanig is dus zeer effectief en positief.

Ten tweede, de Kamer heeft kunnen lezen dat de Europese Unie, in tegenstelling tot wat eerder ook hier gesuggereerd werd, niet langer de inzet van Vessel Protection Detachments overweegt. De heer Knops heeft gezegd dat mijn verzet tegen VPD's dus succesvol is geweest. Anderen zijn echter ook tot de conclusie gekomen dat er een heleboel nadelen aan kleven. Daarom waren wij er geen voorstander van. De operationeel commandant van Atalanta is er geen voorstander van, omdat die VPD's bij een zelfstandige inzet niet de juiste bescherming kunnen bieden. Met de inzet van VPD's wordt gesuggereerd dat een koopvaardischip wordt beschermd, maar dat is niet zo. Ik begrijp dat de heer Knops erover wil praten, maar het zal aanstaande maandag niet aan de orde komen, ook omdat het bij de informele bijeenkomst al van de agenda was afgevoerd. Juist omdat de Europese Unie niet langer een mogelijkheid ziet voor de inzet van deze zelfstandige groepen, zal dit ook niet verder onderzocht worden.

De hoofdreden is dus de uitspraak van de commandant, dat hij eigenlijk alleen maar het welzijn van de militairen kan garanderen wanneer er een schip in de buurt is dat bij een te grote aanval bijstand en medische hulp kan bieden. De Kamer is altijd van mening dat bij de uitzending van Nederlandse militairen geen onnodige risico's moeten worden genomen. Ook deze operatie vindt plaats onder het beslag van artikel 100. Wij merken helaas van dag tot dag dat risico's nooit helemaal uitgesloten kunnen worden, maar wij kunnen er in ieder geval voor zorgen dat die risico's geminimaliseerd worden en dat indien er risico's gelopen worden, er in ieder geval op het punt van medische hulp en dergelijke sprake is van optimale bijstand.

Het is niet verantwoord om op elk schip wat mariniers neer te zetten. Men moet het zich eens voorstellen: er vallen daar slachtoffers, maar zij kunnen niet worden geholpen omdat er geen medische voorzieningen in de buurt zijn. Als ik Harer Majesteit Tromp uitstuur, dan hebben wij de voorzieningen aan boord en worden de risico's voor de Nederlandse militairen geminimaliseerd. Ik vind het, ook gelet op de artikel 100-procedure en het toetsingskader, niet verantwoord om maar lukraak op ieder koopvaardischip wat mariniers neer te zetten.

De heer **Knops** (CDA): Ik moet zeggen dat de argumentatie van de minister van Buitenlandse Zaken mij buitengewoon valide lijkt. Ik moet er

ook bij zeggen dat de afgelopen maanden duidelijk was, ook in het debat met de minister van Defensie, dat er niet echt sprake was van beweging en dat de argumenten op grond waarvan het niet zou kunnen, onvolgende op tafel kwamen. Daarom brengen wij het voorstel weer op. Wij hechten veel waarde aan het gesprek dat de staatssecretaris met de operatiecommandant heeft gevoerd en aan de uitleg van de minister. Ik ben het eens met het uitgangspunt dat het gaat om de veiligheid. Ik wil hier één kanttekening bij plaatsen. Dat is natuurlijk het verhaal van de helikopters. Dat is een probleem dat wij niet van vandaag op morgen oplossen. Dat is ook al in een aantal defensiedebatten aan de orde geweest. Op het moment dat je de beschikking hebt over helikopters, zou je die kunnen toevoegen. Dan vervalt een deel van de argumenten die de minister heeft genoemd, juist omdat je in tijd en snelheid anders kunt opereren. Maar goed, ik constateer dat die beperking er is en ik begrijp de argumentatie van de minister in dezen.

Minister Verhagen: Prima. Ik ben blij met de opmerking dat de heer Knops mijn argumentatie valide vindt. Dat is het beste wat een minister kan bereiken. Ik wil hem nog wel op het volgende wijzen. Ik heb gezegd dat ons handelen momenteel effectief is. Laten wij blij zijn met de successen die wij hebben. In totaal is de piraterij wereldwijd in de eerste drie maanden van 2010 met 34% verminderd ten opzichte van 2009. Dat is dus een forse teruggang. Dat is dan wereldwijd. In de Golf van Aden is echter sprake van een nog grotere teruggang. Die afname is het gevolg van operatie Atalanta. Het waren dit kwartaal 17 gevallen, terwijl het er vorig jaar 41 waren. Het aanpakken van de piraten is dus succesvol. Alleen al de afgelopen maand zijn 150 verdachten van piraterij ontwapend, waarvan de helft door Harer Majesteit Tromp. Daar mogen wij best trots op zijn. Operatie Atalanta als zodanig is dus succesvol. Daar mogen wij op zich tevreden mee zijn.

Een aantal woordvoerders heeft gesproken over de noodzaak om samen te werken op het gebied van R&D en het Europees Defensieagentschap. Het gaat om het werkplan als zodanig. In zijn algemeenheid geldt op dit moment met betrekking tot de financiën dat er bij Europese initiatieven wordt uitgegaan van bestaande budgetten. Wat je ook doet! Dat moet dus gewoon efficiënter. Door samen te werken, zeker op het gebied van defensie, kun je veel voordelen behalen, juist ook bij teruglopende defensiebudgetten. De druk op nationale defensiebudgetten is groot. Met het oog daarop zul je je ook moeten concentreren op capaciteiten met de hoogste prioriteit. Ik ben er op zichzelf van overtuigd dat wij er veel voordeel uit kunnen halen. Het werkplan biedt een goede basis voor het stellen van duidelijke prioriteiten.

De heer Knops heeft terecht gezegd dat wij moeten voorkomen dat duplicatie en versnippering plaatsvinden. Ik denk dat wij veel profijt kunnen hebben van gezamenlijke investeringen in R&D. Wij hebben onze investeringen in het EDA-investeringsprogramma tot nu toe dubbel en dwars terugverdiend. Wij hebben er meer uitgehaald dan dat wij erin gestopt hebben. Wij hebben meer teruggekregen dan wanneer wij het zelf hadden gedaan. Uit het Verdrag van Lissabon blijkt dat er nieuwe kansen voor R&D zijn en dat er mogelijkheden zijn om defensieonderzoek te doen met middelen van de Europese Unie. Dat was voordien niet mogelijk. Ik denk dat er ook mogelijkheden zijn voor een betere samenwerking tussen de Europese Commissie, die zich veel meer richt op het bedrijfsleven, en het EDA, dat zich richt op de militaire capaciteiten. Ik verwacht daar dus veel van. Maar wij moeten de militaire capaciteiten leidend laten zijn en wij moeten de voordelen die wij halen uit Brussel, uiteraard ook met versterkingen in R&D matchen. Dan behaal je het meeste voordeel. Nationale en internationale investeringen gaan dan hand in hand.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Tegen zulke prachtige woorden kan niemand zijn. Mijn vraag luidt echter als volgt. Onderaan pagina 9 staat de zin: «Nederland meent dat het EDA nog scherper prioriteit zal moeten stellen». Dat kan natuurlijk; de minister heeft dat ook uitgesproken. Verder staat daar echter: «om een stijging van het budget te voorkomen». Mijn vraag is gewoon: kan de minister uitleggen wat hier bedoeld wordt? Nederland vindt dus dat de stijging van budget voorkomen moet worden; blijkbaar is er dus een voorstel aan de orde tot stijging van het budget.

Minister **Verhagen**: Nee, nee. Kijk, men kan praten over wat er moet gebeuren, daar steeds meer bijplussen en aan het eind constateren dat dat geld kost. Waar dat geld dan vandaan moet komen, mag Joost weten. Wij stellen vast dat er geïnvesteerd moet worden, dat op dit punt veel voordelen te behalen zijn en dat de gelden van de Europese Commissie op dit punt gebruikt kunnen worden, maar ook dat dit niet mag leiden tot een overschrijding van de budgetten. De kans is namelijk klein dat er vanuit nationale lidstaten extra geld ter beschikking komt, ook gelet op de discussies overall en de noodzaak om her en der te komen tot bezuinigingen. Wij moeten onszelf niet rijk rekenen. Men kan mooie plannetjes optuigen, maar als de rekening daarvan niet betaald kan worden, heeft dat geen zin. Op die manier moet de zin worden gelezen.

De heer Ten Broeke vraagt terecht waarom er geen geld gaat naar TNO. Onderzoek in EU-verband biedt juist kansen voor TNO. Op het eerste investeringsprogramma van EDA rond de force protection heeft Defensie 4 mln. ingelegd. Nederlandse instituten hebben vervolgens voor 16 mln. aan onderzoeksprojecten uitgevoerd. Het een sluit het ander dus absoluut niet uit. Gelet op wat nu op tafel ligt en de noodzaak om een opwaartse druk te voorkomen, is de vraag welke prioriteiten gesteld moeten worden. Laat ik er een aantal noemen. In relatie tot het capaciteitsontwikkelingsplan gaat het onder andere om Counter IED, network enabled capability en verbeterde inzet helikopters. Bij helikopters vragen wij overigens altijd om een verbeterde inzetbaarheid. Er is een enorm gebrek aan transportcapaciteit en helikoptercapaciteit in heel Europa. Het werkplan omvat verder projecten voor de strategie tegen biologische dreigingen en dergelijke. Nogmaals, ik denk dat dit kansen biedt. Om die reden reageren wij er positief op. Wij moeten echter ook onze financiële middelen in het algemeen in de gaten houden.

De heer Knops en de heer Ten Broeke hebben verder gesproken over de inzet bij rampen en de maritieme surveillance and security. Het voorstel van het Spaans voorzitterschap om de maritieme veiligheidsstrategie op te stellen, vind ik op zich goed. Een en ander leidt tot meer coherentie tussen de maritieme activiteiten van de verschillende lidstaten. Er wordt gekeken hoe dat past in de bredere EU-veiligheidsstrategie. Naar mijn mening is het daarbij belangrijk om de verschillende activiteiten te integreren. Het geïntegreerd maritiem beleid dat door de Europese Commissie is opgesteld, is van belang. Dit heeft natuurlijk gewoon raakvlakken met ander extern beleid zoals het vreemdelingenbeleid en Frontex. Het is de bedoeling dat die geïntegreerd worden.

De heer Knops vindt dat er bij de rampenbestrijding nog het nodige te verbeteren is in relatie tot bijvoorbeeld de inzet van battle groups zoals bij de humanitaire ramp op Haïti. Formeel kunnen battle groups worden ingezet bij rampenrespons. In de praktijk is de inzet van de battle groups echter wellicht niet het eerste waar men aan moet denken bij rampenbestrijding. De behoefte is in eerste instantie vaak veel gericht; aan strategisch transport, genisten en opsporingsdienst heeft men vaak veel meer behoefte dan aan de battle group.

De heer **Knops** (CDA): Voordat er nu een antwoord komt op een vraag die ik niet heb gesteld: ik heb het woord «battle groups» niet gebruikt. Ik heb gesproken over «militaire inzet».

Minister **Verhagen**: Als ik kijk naar Haïti – de heer Knops suggereert dat daar te weinig ingezet is – naar de tsunami, naar Katrina en naar de aardbeving in Pakistan, dan blijkt dat snel voldoende middelen voorhanden waren, civiel en militair. Naar mijn mening kan in relatie tot Haïti niet gezegd worden dat er te weinig snel inzetbaar was. Integendeel, er is heel snel en adequaat gereageerd, juist omdat militaire middelen worden ingezet als de VN daarom vraagt. De VN gaat daartoe pas over als er geen civiele alternatieven voorhanden zijn. Wij hebben hierover gesproken in relatie tot de inzet van de Europese mogelijkheden. Wij hebben zelf gesuggereerd om nog 60 marechaussees ernaartoe te sturen. Daaraan bleek uiteindelijk geen behoefte te zijn. Ik zeg daarom: laten wij elkaar niet overvragen. Er is wel behoefte aan een optimale coördinatie van de inzet van middelen zodat duidelijk wordt wat de behoefte is en wie waar wat wanneer inzet. Bij internationale hulpverlening moet voorkomen worden dat iedereen langs elkaar heen werkt en landen overspoeld worden met zaken waarop zij eigenlijk niet zitten te wachten. De VN moet daarin dan de coördinerende rol spelen en de EU spelt daarin een aanvullende rol.

Mevrouw Eijssink vraagt terecht om aandacht voor Afghanistan. Zij merkt op dat er over een actieplan gepraat gaat worden en vraagt zich af of dat überhaupt zinvol is. In Kabul vindt op 20 juli een conferentie plaats. Daarbij moeten de concrete plannen en de uitwerking daarvan door de Afghaanse regering, president Karzai, op tafel gelegd worden, een uitvloeisel van hetgeen al in Londen besproken is. In Londen is afgesproken dat er veel aandacht wordt besteed aan de capaciteitsopbouw van het Afghaans openbaar bestuur, de bestrijding van corruptie, et cetera. De aandacht voor veiligheid in Afghanistan moet gepaard gaan met verbetering van de kwaliteit van het openbaar bestuur op lokaal, regionaal en nationaal niveau. Daarbij horen corruptiebestrijding, respect for the rule of law en respect voor mensenrechten. Op de Afghanistanconferentie in Londen zijn daarover zeer nadrukkelijk afspraken gemaakt. Wij hebben toen ook aangegeven wat wij van de Afghaanse regering geleverd willen zien. Die zal dat in Kabul ook moeten leveren. Daarbij gaat het om het kunnen overdragen van verantwoordelijkheden aan het Afghaanse bestuur op het punt van veiligheid en opbouw. Daarop is ook het EU-actieplan gericht. Het gaat niet zozeer om het vaststellen van het EU-actieplan want dat is er al, ook op basis van de afspraken die in Londen gemaakt zijn en eerder in Ter Aar. Ashton informeert ons aanstaande maandag over de implementatie van het EU-actieplan waardoor wij een goed beeld kunnen krijgen van waar wij nu staan. Ik verwacht dus dat zij voorstellen gaat doen – ik vind dat zij die moet doen – voor verdere coördinatie tussen de EU en de lidstaten bij de ondersteuning van Afghanistan. Bij de conferentie in Kabul wordt de stand van zaken opgenomen van de uitvoering van de afspraken die wij in Londen hebben gemaakt. Verder wordt een aantal vervolgspraken gemaakt met benchmarks; waar rekenen wij hen op af, met name in relatie tot de bestuurlijke aspecten? Conform eerdere discussies in relatie tot het Afghanistandossier zal ik aandringen op het werkelijk invullen van die afspraken. Voor het eerst is er één vertegenwoordiger van de EU in plaats van double headed, één vertegenwoordiger van de Commissie en één vertegenwoordiger van de Raad. Wij konden jarenlang binnen de EU al niet tot bestuurlijke coördinatie komen. Met de benoeming van de nieuwe vertegenwoordiger, de voormalige minister van Buitenlandse Zaken van Litouwen, is dat bereikt. Daar moeten echter nog de nodige schepjes bovenop.

De **voorzitter**: Ik geef de heer Ten Broeke gelegenheid tot het stellen van een vraag. Ik wijs hem er wel op dat wij bezig zijn met het defensiegedeelte van dit overleg. Later in dit overleg komt Afghanistan waarschijnlijk opnieuw aan de orde.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik wijs de voorzitter erop dat het onderwerp in de brief wordt genoemd en dat dan ook een logisch aangrijpingspunt is. Ik stel de volgende vraag. Wij kennen allen het EU-actieplan en wij weten wat er uit de conferentie in Londen is gekomen. Wij weten ook dat deze regering ooit een brief heeft ontvangen van de NAVO met daarin allerlei verzoeken; die is eigenlijk in de inbox blijven hangen. Verder weten wij dat er een grote behoefte is aan politietrainers. Is het te verwachten dat er bij de Europese Raad een meer concreet verzoek wordt gedaan tot een bijdrage aan de EUPOL-missie?

Minister **Verhagen**: Aardig geprobeerd mijnheer Ten Broeke! Er ligt een concreet verzoek van de minister van Buitenlandse Zaken van Nederland en ik dacht Zweden, of Finland, ik weet het niet meer. In dat verzoek worden de andere lidstaten opgeroepen om hun bijdrage aan de verdubbeling van EUPOL eens werkelijk te realiseren aangezien Nederland eerder de bijdrage aan EUPOL heeft verhoogd. Juist omdat Finland en Nederland meteen hun inzet hebben verdubbeld en het de bedoeling was dat het aantal van EUPOL van 200 naar 400 zou gaan, hebben wij andere lidstaten opgeroepen om ook hun bijdrage aan EUPOL te verhogen. Dat verzoek ligt er dus. Een ander verzoek waarop u doelt, zal niet op tafel komen. Ik verwacht wel dat de Hoge Vertegenwoordiger Ashton oproept tot het aanvullen tot 400 zoals Solana dat in het verleden ook heeft gedaan.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Betekent dit dat u verwacht dat behalve de oproep van mevrouw Ashton ook gesproken wordt over het initiatief dat u zelf heeft genomen met de Finnen?

Minister **Verhagen**: Nee. Dat was meer ter ondersteuning destijds van Solana. Nu geldt het als ondersteuning van Ashton. Ik verwacht dat echter niet.

Voorzitter, ik denk dat ik daarmee de vragen van de commissie heb beantwoord.

De **voorzitter**: Hiermee is een einde gekomen aan de eerste termijn van de regering. Ik kijk naar de leden en vraag hen of zij behoefte hebben aan een tweede termijn. Ik constateer dat een aantal leden nog vragen hebben. Het woord is allereerst aan mevrouw Eijssink.

Mevrouw **Eijssink** (PvdA): Voorzitter. Ik ga graag nog even in op het EU-actieplan. Wij kennen natuurlijk het verslag van januari, van Londen. Wij weten dat iedereen op 20 juli wordt ingevlogen in Kabul. Dat is op zich al een hele operatie. Wat kan de Kamer echter verwachten na 20 juli? Wij hebben het over implicatie, concretisering, kortom, om acties en wat er wordt gedaan. «Benchmark» en «afrekenen» zijn prachtige woorden, maar wat komt er naar de verwachting van de minister uit dat actieplan? Wij zijn inmiddels een halfjaar verder, een jaar verder sinds de conferentie in Nederland. Wat kunnen wij verwachten aan concrete afspraken en aan wat wordt doorgezet? Wij blijven met elkaar in gesprek en dat is goed en nodig, maar wat is nu concreet? Waar kunnen wij straks de EU op afrekenen?

Minister **Verhagen**: De Kamer krijgt natuurlijk het verslag van de Raad waarin verslag gedaan wordt van de implementatie van het EU-actieplan. Dat kan ik nu niet doen want dat doet Ashton aanstaande maandag. De Kamer krijgt dat via het verslag van de Raad. Verder is de inzet van de regeringen bekend omdat de Kamer het verslag heeft gekregen van de Londenconferentie. In Kabul gaat het om hetgeen de Afghaanse regering concreet gaat leveren. In mei vindt die grote jirga plaats waarmee getracht wordt om draagvlak binnen de Afghaanse samenleving te verwerven. Het

is een grote jirga waarin de verschillende stammen en regio's vertegenwoordigd zijn. Daarmee moet een basis worden gelegd voor hetgeen in Kabul geregeld gaat worden. Wat kan de Kamer verwachten? Laten wij op basis van het actieplan en de verslaglegging van de implementatie en de jirga, voorafgaande aan de Kabulconferentie, de stand van zaken opmaken van verwachtingen en mogelijke aanvullingen van EU-lidstaten waaronder Nederland. Ik wil dat best toezeggen. Dit is voor ons van belang, ook voor de discussie in de toekomst, toch? Ik denk dat wij dat het beste kunnen doen.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Heb ik goed begrepen dat de minister zegt dat de Kamer na de bijeenkomst van volgende week het actieplan krijgt toegestuurd inclusief het verslag van de bijeenkomst? In relatie tot de inzet van de Nederlandse regering op 20 juli zou het fijn zijn als de minister rekening houdt met het reces van de Kamer. Wellicht kan hij daarmee rekening houden in zijn planning?

Minister **Verhagen**: In relatie tot de inzet in Kabul op 20 juli is het ook nodig om te weten waarmee de Afghanen komen. Ik weet niet of de Afghanen rekening houden met het Kamerreces. Zonder gekheid: het is vrij kort dag tot het reces. Zodra het verslag van de implementatie van het EU-actieplan er is en de Kamer daarover met mij wil overleggen in relatie tot wat zij van de regering verwacht, is dat mogelijk. Dat lijkt mij dan de meest gemakkelijke procedure. Als de Kamer dat overleg wil combineren met de vraag wat er op 20 juli echt gaat gebeuren, dan ben ik afhankelijk van de invulling van het actieplan door de Afghanen.

De **voorzitter**: De minister geeft aan bereid te zijn om dit te doen. Ik wijs er daarnaast op dat wij altijd nog kunnen kiezen voor een schriftelijke procedure in juli.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Wij kunnen natuurlijk lollig doen over het reces, maar dit is iets waarom wij al jaren vragen. Het gaat om de bestuurbaarheid en de positie van Karzai daarin. Uiteraard is een en ander afhankelijk van hetgeen de Afghanen mee komen.

De **voorzitter**: Ik ga u nu toch echt onderbreken. Wij hebben hierover vorige week uitgebreid gesproken. Straks gaat uw collega van Buitenlandse Zaken hierover opnieuw beginnen. De heer Ten Broeke wilde ook nog een vraag stellen.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Voorzitter. Allereerst dank ik de minister voor zijn beantwoording. Het is goed om te horen dat de Nederlandse kennisinstellingen meer hebben teruggehaald dan wat de Nederlandse regering heeft ingelegd. Dat is een goed voorbeeld van de manier waarop het in de toekomst met Europese budgetten en fondsen moet gaan. Nu blijkt ook dat als geld in de moderne economie wordt gestopt, het op deze manier kan lukken. Laat de minister daaraan nog eens denken als hij straks onderhandelt over nieuwe EU-budgetten. Het is volgens mij van belang dat wij niet te hoge verwachtingen koesteren van de samenwerking in Europees verband. Er is hier een en andermaal gesproken over NH90, ook zo'n rampdossier. Dat is een Europees defensieproject om helikopters samen te stellen. Ik geloof dat zo'n 23 landen daaraan moeten meedoen. Dat leidt tot enorme kostenstijgingen in plaats van efficiency. De kale stukprijs van een JSF komt straks in de buurt van één helikopter.

De **voorzitter**: U had nog de gelegenheid om een korte vraag te stellen. Ik weet dat dat heel moeilijk is, maar probeert u het alstublieft.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik krijg graag helderheid over de vraag of de Nederlandse regering voornemens is om toe te staan of te accepteren dat de EDA-budgetten stijgen. Dat lijkt mij namelijk gek omdat wij zelf aan het bezuinigen zijn.

Minister **Verhagen**: De inzet is: geen verhoging, maar prioritering binnen de bestaande budgetten. Dat staat er vrij helder. Het gaat overigens niet om het per se neerzetten van een Europees product maar om het optimaliseren van de Europese samenwerking op dit terrein. Samenwerking levert gewoon voordelen op, zoals uit het vorige EDA-programma is gebleken.

De **voorzitter**: Dank u wel. Voordat ik de vergadering schors, herhaal ik de toezegging die de minister heeft gedaan. Voorafgaande aan de conferentie in Kabul op 20 juli wordt de Kamer via een brief geïnformeerd over de inzet van Nederland en de EU.

De vergadering wordt geschorst.

Voorzitter: Van Bommel
Griffier: Van Toor

Aanwezig zijn vijf leden der Kamer, te weten: Van Bommel, Haverkamp, Nicolai, Van Dam en Voordewind,

en minister Verhagen, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

Deel II: Buitenlandse Zaken.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Buitenlandse Zaken, zijn ondersteuning en de leden van de Kamer hartelijk welkom. Wij hebben twee uur voor dit overleg en ik stel een spreektijd voor van 5 minuten.

De heer **Haverkamp** (CDA): Voorzitter. Ik sta allereerst stil bij de situatie in Iran. Ik bedank het kabinet voor de brief over de nucleaire activiteiten van Iran en voor de beantwoording van de vragen van collega Van Bommel. Ik heb een aantal specifieke vragen over de sancties. Is er al meer duidelijkheid over hoe de besluitvorming in de VN-Veiligheidsraad gaat lopen en dan vooral over de sancties die het regime en de Revolutionaire Garde raken? In een hoorzitting in de Amerikaanse senaat verklaarden twee hooggeplaatste militairen vorige week dat Iran over de mogelijkheden beschikt om binnen twee tot vijf jaar te beschikken over een kernwapen. Het hoofd van het Iraanse nucleaire programma vertelt de buitenwereld met trots hoe efficiënt hun centrifuges zijn. Heeft Nederland of heeft Europa zelf ook zicht op het programma? We hebben namelijk al eens eerder discussie gehad over Amerikaanse informatie. Wanneer zouden de eerste wapens er kunnen zijn?

Ik bedank de minister voor de beantwoording van de vragen over het ballistische programma. Wij lezen daarin dat de minister zich zorgen maakt en hij meldt dat wij ons eventueel kunnen vervoegen bij de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, maar de minister weet vast nog uit zijn vorige hoedanigheid als voorzitter dat de normale Kamerleden geen toegang krijgen tot deze informatie. De vraag is dus hoe we daarmee moeten omgaan.

De EU moet zich intussen inzetten om met gelijkgezinde landen sancties voor te bereiden. Er ligt nog een motie van mijn hand uit juli 2009 om al een sanctiepakket klaar te hebben. Hoe gaat het nu daarmee en worden bij dat pakket, dat eventueel vanuit de EU kan komen, ook regionale handelspartners van Iran, zoals Saudi-Arabië en Dubai, betrokken? We horen over initiatieven om te zorgen voor informatievoorziening aan de bevolking van Iran. Zijn die initiatieven ook bij de minister bekend? Hoe kunnen wij de mensen helpen om de vrijheid van informatie zo goed mogelijk te garanderen?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Ik heb een vraag over de toetreding van Iran tot de Mensenrechtenraad. De minister heeft daarover gelukkig heel duidelijke woorden gesproken in zijn speech bij de viering van het 62-jarig bestaan van Israël, maar wat nu als Iran toch lid wordt van de Mensenrechtenraad? Dat zou afbreuk doen aan de geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad, die juist mensenrechten moet promoten. Bent u er dan voor dat de EU en dus ook Nederland zich beraden op hun lidmaatschap van de Mensenrechtenraad?

De heer **Haverkamp** (CDA): We hebben in het verleden al kritisch gesproken over de VN-Mensenrechtenraad. Volgens mij is Libië een tijdje geleden zelfs voorzitter geweest van die raad en de CDA-fractie vindt Libië nu niet echt het land dat als gidsland op het gebied van mensenrechten

moet worden gezien. Vindt de ChristenUnie dat wel? We hebben hierover dus sowieso al eerder gediscussieerd.

De **voorzitter**: De minister wil graag een nadere opmerking van orde maken over dit punt.

Minister **Verhagen**: Nederland kan geen kandidaat meer zijn voor de Mensenrechtenraad. Zodra ons lidmaatschap aan het eind van deze periode afloopt, vertrekken we sowieso uit de Mensenrechtenraad. Verder kan de EU formeel geen lid zijn van de Mensenrechtenraad, tenzij we in de toekomst één zetel willen, maar daarover wordt verschillend gedacht. Wat de heer Voordewind voorstelt, kan dus feitelijk niet.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Libië is natuurlijk ook geen stevige mensenrechtenpromotor, daarover zijn we het snel eens. De Kamer en de minister hebben daarom eerder uitgesproken dat notoire mensenrechtenschenders geen lid zouden moeten worden van de Mensenrechtenraad. Dat zijn leuke slogans, maar als er nu weer een land aan die raad wordt toegevoegd dat niet onder het kopje «mensenrechtenpromotors» kan worden geschaard, moeten we deze gelegenheid toch te baat nemen om een duidelijk signaal af te geven. Natuurlijk is de EU zelf geen lid van de Mensenrechtenraad, maar EU-leden zijn wel lid.

De heer **Haverkamp** (CDA): Het is aardig dat de heer Voordewind dit punt nu naar voren brengt, maar we hebben het al vaker aan de orde gehad. We hebben toen geconstateerd dat de landen toch de VN moeten zien als het vehikel om over zulke zaken te discussiëren. Het lijkt mij onverstandig om ons nu helemaal terug te trekken uit die overlegstructuren. Hoe je omgaat met de conclusies van zo'n VN-Mensenrechtenraad, is wat anders. Als men in die raad andere conclusies trekt dan de conclusies die wij vanuit ons eigen waardepatroon zouden trekken, kunnen wij daarmee ook anders omgaan. Het is een brug te ver om te stoppen met het overleg in de Mensenrechtenraad vanwege deelname van Iran, temeer omdat we ook gebleven zijn toen Libië in het verleden voorzitter was. Ik ben het wel met de heer Voordewind eens dat we kritisch moeten blijven kijken naar de uitspraken van die raad.

Voorzitter. Daarmee kom ik bij een ander punt waarbij mensenrechten betrokken zijn. Stel dat Sudan voorzitter wordt van de VN-Mensenrechtenraad, dan hebben we weer zo'n promotor van mensenrechten als voorzitter. Het ziet ernaar uit dat de huidige president bij de verkiezingen in Sudan 88% à 94% van de stemmen gaat halen. Dat is niet zo heel vreemd, want de oppositie heeft aangegeven de verkiezingen te zullen boycotten. Is ondertussen al bekend hoe de EU gaat reageren op deze verkiezingsuitslag? Welke lessen trekken wij hieruit voor het referendum van januari 2011? Gaan wij nadenken over educatie en ondersteuning van oppositiepartijen? Deelt de minister de analyse dat het referendum nog steeds in januari 2011 moet plaatsvinden?

In de geannoteerde agenda wordt ook gesproken over strategische partners. Wij ondersteunen het initiatief voor een extra Europese Raad om te spreken over de omgang van de EU met deze strategische partners. Die omgang zal leiden tot een win-winsituatie. De samenwerking moet echter wel verder gaan dan alleen economische belangen, want we hebben ook gemeenschappelijke waarden. Dat kan soms lastig zijn met een land als China, maar ook China heeft er belang bij dat mondiale rechtsregels worden nageleefd. Wat ons betreft leveren we maatwerk per partner. Hoe ziet de minister de rol van de Hoge Vertegenwoordiger in dezen? Wordt die urgentie ook bij haar gevoeld? En hoe gaan wij om met aangrenzende landen? We hebben natuurlijk organisaties als de NAVO, de OVSE en de Raad van Europa, maar hoe wordt omgegaan met landen als China, India en Brazilië die niet in zo'n organisatie zitten?

In de aanloop naar de verkiezingen in Birma neemt het regime al maatregelen die een goed verloop van de verkiezingen verder frustreren. Met de Birmese grondwet en na het aannemen van verkiezingswetten is een democratisch verkiezingsproces vrijwel onmogelijk. Hoe gaan wij daarmee om in Europees verband? De instabiliteit in het land en de regio neemt intussen toe. Wij hebben daarover eerder vragen gesteld en ik bedank de minister voor de antwoorden daarop. Kan de minister ook ingaan op initiatieven die de EU in samenwerking met de relevante machtsblokken neemt om de diplomatieke druk op te voeren en een dreigende escalatie in de regio te voorkomen?

De heer **Nicolaï** (VVD): Voorzitter. Ik loop een paar punten van de agenda langs en ik begin bij Sudan. De Nederlandse regering spreekt in de brief van veel onregelmatigheden. Ik las net dat de VS spreken van ernstige onregelmatigheden. Dat klinkt ernstiger. Wat is eigenlijk de kwalificatie die we als internationale gemeenschap geven? Wat zijn de verwachte uitkomsten van het Europese overleg over hoe we de situatie moeten beoordelen? Het is in ieder geval duidelijk dat het verloop van de verkiezingen niet deugt. Daarmee kom ik op de vraag die de heer Haverkamp logischerwijs ook al stelde: wat betekent dit voor het referendum? Daarbij staat namelijk nog meer op het spel. Bovendien staat daarbij ook de veiligheid van andere aanwezigen en niet slechts van de bevolking op het spel. Dat hebben we de vorige keer al besproken. Welke afspraken kan de EU hierover maken?

Het punt van de strategische partners is een wat algemener en abstracter onderwerp, maar het is zeker niet minder belangrijk. Ik hoop heel erg dat daarvoor meer aandacht zal komen, zo niet nu, dan toch de komende tijd. Die aandacht is niet alleen nodig voor het strategisch partnerschap, maar ook voor het terecht in de brief genoemde aanspreken van de nieuwe grootmachten op hun verantwoordelijkheden. Dat is een heel wezenlijke zaak en ook een zaak van lange adem. China speelt een steeds actievere en belangrijker rol in de wereld, maar vriendelijk geformuleerd neemt de mate van verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de wereld niet evenredig toe. China ontplooit allerlei internationale activiteiten. We mogen dan ook van China verwachten dat het een rol zal spelen die overeenkomstig is met de lijnen die we als internationale gemeenschap en in de VN hanteren, inclusief de opvattingen over de mensenrechten en over ontwikkelingssamenwerking. Die rol speelt China nu absoluut nog niet. Ik hoop van harte dat dit tijdens de RBZ benadrukt wordt.

Iran blijft wat mij betreft een van de belangrijkste punten op de agenda. Hopelijk is dat ook zo voor de minister en binnen Europa. Ik ben blij met de reactie van de minister over de zorgen over een mogelijk Iraans voorzitterschap van Mensenrechtenraad. Zoals elke keer vraag ik ook nu: wat is de laatste stand inzake de ontwikkeling van de voorbereiding van mogelijke sancties? Hebben we al een spoor via de EU, de EU en de VS of de EU en anderen achter de hand voor als het op Veiligheidsraadniveau niet snel en goed genoeg zou lukken?

De laatste berichten uit Kirgizië baren mij enige zorgen. Ook Rusland maakt zich steeds meer zorgen en spreekt zich steeds duidelijker uit voor bemoeienis van het Russische leger en overweegt zelfs om in te grijpen over de grens, in Kirgizië. Hoe denkt de minister daarover? Wat zou daarover door de EU kunnen worden afgesproken?

De heer **Van Dam** (PvdA): Voorzitter. Ook ik begin bij Iran. Zeer veel dank aan de regering voor de uitgebreide brief en ook voor de uitgebreide beantwoording van mijn Kamervragen over Iran. Die antwoorden zijn de informatiepositie van de Kamer zeer ten goede gekomen, hoewel het deels informatie betreft die ook uit openbare bronnen te halen is. Toch is het goed om dit zo helder en overzichtelijk van de regering op papier te

krijgen, inclusief duiding. In een eerder overleg werd hierover nog wat sceptisch gedaan, maar ik ben de regering hiervoor zeer erkentelijk. We bevinden ons al maanden in dezelfde fase. Iedereen constateert dat Iran zich onvoldoende houdt aan het non-proliferatieverdrag, onvoldoende opheldering biedt aan de IAEA, zich onvoldoende houdt aan eerdere veiligheidsresoluties en aan het toewerken is naar een nieuwe stap: sancties die het regime en de economische positie van de Revolutio-naire Garde moeten treffen en dus niet de bevolking. De regering heeft dat terecht opgemerkt en ik kan die lijn slechts ondersteunen. Het zou goed zijn als de VN-Veiligheidsraad tot die stap zou komen. Anders zit er helaas niets anders op dan dat de EU een eigen koers gaat varen. Is de regering al in staat om een beoordeling te geven van de ontwikkelingen in de VS de afgelopen dagen? Daar was een bijzondere discussie over de militaire capaciteiten van de VS, waarmee de VS eigenlijk zelf op tafel lijken te leggen dat ze de militaire optie uitsluiten omdat die simpelweg niet haalbaar zou zijn. Ik vond het bijzonder om die discussie zo in het openbaar tegen te komen.

Ik was evenals de minister blij dat de Raad de vorige keer een duidelijke verklaring heeft aangenomen over de zogenaamde internetsancties. Men heeft Iran opgeroepen om de censuur en de filtering te stoppen. Het optimisme van de minister kon ik iets minder terugvinden in de letterlijke tekst. Er zou nu toch eindelijk gewerkt worden aan het blokkeren van de export van internetfilters? Kan de minister daarop iets nader ingaan? Ik zag het namelijk niet zo duidelijk terug in de tekst, hoewel ik hoop dat wel duidelijk is afgesproken om eraan te werken. Hoe zit dat?

Het is moeilijk om kort gezegd iets te vinden over Sudan. Enerzijds is het positief dat de verkiezingen relatief rustig verlopen zijn, anderzijds valt er weinig positiefs te melden over deze «so called»-verkiezingen. Het had zo goed als niets weg van een goed verkiezingsproces. Misschien hadden we ook niet mogen rekenen op een eerlijk verkiezingsproces, maar er was toch hoop dat het eerlijker zou zijn verlopen. De grote zorg ligt denk ik bij het referendum van volgend jaar, want dan is het wel cruciaal dat de verkiezingen eerlijk verlopen en dat iedereen die wil stemmen, ook kan stemmen. Er moet een open en eerlijke discussie zijn. Bovendien moet de internationale gemeenschap voorbereid zijn op eventuele escalatie na die verkiezingen. Ik vrees dat dit nodig is. We hebben het daarover al eerder gehad, ook met de minister van Defensie.

Het wordt een beetje saai vandaag, maar ook inzake Birma steunen wij de lijn van de regering. Ook Birma houdt verkiezingen voor de goede sier en niet om het volk een stem te geven. Iedereen die een alternatief zou kunnen vormen voor de regering, wordt namelijk bij voorbaat uitgesloten van deelname. De regering komt terug op het eerdere idee dat het misschien effectiever zou zijn om de sancties te versoepelen en zo meer contact te zoeken met het Birmese regime. De regering wil dat terecht niet, gelet op de recente ontwikkelingen. Mag je ook de andere kant op redeneren? Stel dat Birma de oppositieleiders alsnog zou toelaten tot de verkiezingen en zo in elk geval iets zou organiseren dat lijkt op verkiezingen, waardoor de bevolking mogelijk de kans krijgt om het land een andere richting op te sturen, dan zou dat wel beloond kunnen worden met een versoepeling van de sancties. Ik probeer de vraag even om te draaien. De heer Nicolai heeft een terechte vraag gesteld over de recente ontwikkelingen in Kirgizië. Na wat eerder een positieve reactie leek op de machts-overname in Kirgizië, dreigt Rusland nu het land binnen te vallen. Ziet de minister dat als een oprechte zorg van de Russische regering en president, of is er hier opnieuw sprake van dat Rusland zijn eigen invloedssfeer afbakent en zich het recht voorbehoudt om in de grens-landen zelf de orde te handhaven?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Voorzitter. De eerste vrije verkiezingen in vierentwintig jaar in Sudan zijn vorige week niet gelopen zoals

gehoopt. De waarnemers van de EU en het Amerikaanse Carter Center spreken over het ontbreken van namen op kieslijsten en het intimideren van de kiezers. Ook hebben verschillende oppositiepartijen de verkiezingen geboycot. Dat is niet echt een geruststellende opmaat naar het zelfbeschikkingsreferendum dat straks gehouden zal worden. Welke lessen voor dat referendum zijn er te trekken uit het verloop van deze verkiezingen? Geeft dit verloop aanleiding voor Nederland om zijn betrokkenheid te wijzigen inzake de inzet en de verzekering dat dit zelfbeschikkingsreferendum toch een succes zal worden? Als dat referendum niet goed gaat lukken, vrees ik namelijk het ergste voor Sudan.

Ik ben blij dat de minister in sterke bewoordingen heeft gezegd te willen voorkomen dat Iran lid wordt van de Mensenrechtenraad. Met steun van collega's had ik daarover ook Kamervragen ingediend. Ik lees in de brief dat de EU ook zo'n statement heeft afgegeven. Zit de EU met dat statement op dezelfde lijn als de minister? Ik herhaal mijn vraag die ik ook aan de heer Haverkamp heb gesteld: wat gebeurt er als Iran wel lid wordt? Ik weet wel dat we daarmee absoluut niet blij mee zullen zijn en dat de minister hecht aan een dialoog, ook met landen waarmee we het absoluut niet eens zijn, maar de vraag is wat Iraanse toetreding doet met de geloofwaardigheid van een club die als doelstelling heeft om de mensenrechten actief te promoten. De mensen die dat doen, moeten namelijk wel geloofwaardig kunnen zijn.

Nederland is tot 15 juni lid en wij nemen dus al afscheid van de Mensenrechtenraad, daarin heeft de minister gelijk. Dat sluit natuurlijk niet uit dat Nederland misschien uiteindelijk weer een keer aan de beurt komt, want het lidmaatschap gaat via een roulatiesysteem. Maar daar gaat het mij niet zozeer om. Het gaat me om het politieke signaal, dat de EU in het komende overleg misschien laat horen, dat dit niet goed zou zijn voor de geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad en dat bijvoorbeeld Nederland zich dan zal beraden in hoeverre de betrokkenheid wordt voortgezet. Wat vindt de minister daarvan?

De heer **Haverkamp** (CDA): U stelt een vraag aan de regering, maar ik ga ervan uit dat de ChristenUnie zelf ook een opvatting heeft. We hebben al eerder geconstateerd dat een land als Libië voorzitter is geweest. De ChristenUnie heeft toen gezegd dat we gewoon actief betrokken konden blijven bij de Mensenrechtenraad, waarschijnlijk ook vanwege de dialoog. Zijn we volgens u nu op het punt gekomen waarop we ons desnoods maar moeten terugtrekken uit dit internationale overlegforum en de dialoog met andere landen moeten sluiten?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Ik ben altijd voor een dialoog met landen. De EU en Nederland proberen met Birma ook een dialoog te houden, ondanks de aanscherping van de sancties, en datzelfde geldt zelfs voor Iran. Dat betekent echter niet dat je de grootste mensenrechtenschenders maar binnen moet halen in een orgaan van de VN dat als doelstelling heeft om de mensenrechten te promoten. Dat komt de geloofwaardigheid van die raad en van de VN in het algemeen niet ten goede. Ik had ook grote problemen met Libië, maar ik vind het toch een flinke slag erger als Iran lid wordt van de Mensenrechtenraad en die gelegenheid doet zich nu voor. Natuurlijk kan je ook grote bedenkingen bij Libië hebben, maar als we dit laten doorgaan, wordt het echt een praatclub waarbij iedereen zich mag aansluiten en zichzelf mag benoemen als grootste mensenrechtenverdediger. Als Iran lid wordt, moeten we maar afstand nemen van die praatclub.

Voorzitter. Ik maak me met de minister grote zorgen over de nieuwe generatie ultracentrifuges. Ik bedank hem overigens voor de brief over het nucleaire programma van Iran. Ik heb eigenlijk dezelfde vragen als collega Haverkamp. In hoeverre schat de minister in dat Iran daadwerkelijk kan

beschikken over kernwapens? We hebben een aantal feiten op een rijtje gekregen, maar het is lastig te achterhalen omdat we geen toegang hebben tot alle kerncentrales. Is het vijf voor twaalf of denkt de minister dat het nog een aantal jaren duurt? Als ik Israël moet geloven, is het echt vijf voor twaalf. Wat is de inschatting van de minister?

Ik maak me ook grote zorgen over het standpunt van de VS. Minister van defensie Gates zegt op een soort doodlopende weg te zitten inzake Iran. Ik neem aan dat minister Verhagen in de kranten die citaten uit het memo ook zal hebben gelezen. Wat is zijn inschatting? Zijn de VS nu radeloos of zetten ze gewoon in op sancties, ook al blijkt het nog steeds moeilijk te zijn om bijvoorbeeld China en Rusland erbij te betrekken? Die landen zijn namelijk gewoon vrolijk aangeschoven bij de top van Iran in Teheran over nucleaire ontwapening. Dat verbaasde mij, want tegelijkertijd proberen de VS met China en Rusland tot een resolutie ter aanscherping van de sancties te komen.

Nu we het toch over Iran en de Iraanse nucleaire ambities hebben, maak ik even een uitstapje naar Syrië. Dat land staat weliswaar niet op de agenda, maar ik maak me grote zorgen over Syrië. Er gaan geruchten dat Syrië Scudraketten heeft geleverd aan Hezbollah. De premier van Libanon ontkent dat en Amerika heeft Syrië om opheldering gevraagd. Komt dit punt straks ook terug in de RBZ en gaat de EU in dat geval aan Syrië ook opheldering vragen of dat echt gebeurd is?

Volgens de inschatting van mijn partij zijn de Aziatische spelers, China en India, toch de belangrijkste spelers die invloed hebben op Birma. Ik prijs en steun de opstelling van de regering om twee sporen te volgen en zowel sancties te overwegen als de dialoog gaande te houden, maar het moet vooral van China en India komen. Zijn daar nog bewegingen gaande die de druk op Birma opvoeren om van de verkiezingen toch vrije verkiezingen te maken, voor zover vrij in Azië natuurlijk van toepassing is? Wat zijn de bevindingen in Kirgizië van de speciale vertegenwoordiger, Pierre Morel? Hij brengt momenteel een bezoek aan Kirgizië. Kan de minister misschien de laatste stand van zaken melden?

Voorzitter: Haverkamp

De heer **Van Bommel** (SP): Voorzitter. Ik sluit mij aan bij de gemaakte opmerkingen en uitgesproken zorgen over Sudan. De waarnemingsmissie van de EU heeft aangegeven dat het gevolgde verkiezingsproces niet als vrij en eerlijk kan worden betiteld. Toch pleit men niet voor een herstemming, maar raadt men aan om daaruit lessen te leren voor het referendum straks. De SP-fractie vraagt zich af of de Nederlandse regering van mening is dat we onbezorgd het traject van het referendum kunnen ingaan. Van dat referendum hangt heel veel af en als het op dezelfde wijze verloopt, kun je al op je vingers natellen dat dit ook tot onregelmatigheden, mogelijk gewelddadigheden en eventueel zelfs tot chaos zou kunnen leiden. Ziet de minister dat ook zo en wat is er nog te doen om dat te voorkomen? We hebben eerder al geopperd dat we de mogelijkheid tot uitstel moeten openhouden als we daarmee grote rampen kunnen voorkomen.

Ik bedank de minister voor de beantwoording van de uitgebreide vragen die de SP-fractie heeft gesteld over Iran. Anderen hebben nadere vragen gesteld over Iran en het nucleaire issue. Dat is ook nodig, want een aantal zaken blijft toch onduidelijk. De feitelijke stand van zaken is niet duidelijk, evenmin is duidelijk wat er nu internationaal zal gebeuren en bovendien is zeer recent gebleken dat ook aan Amerikaanse zijde niet geheel duidelijk is wat nu het beleid moet zijn en waartoe dat moet leiden. De Amerikaanse minister van defensie Gates lijkt de militaire optie uitdrukkelijk open te houden. De Nederlandse regering heeft steeds gezegd dat daarvoor momenteel geen enkel mandaat is en dat er dus ook geen aanleiding is om daarover te praten. Op welke koers wil de Nederlandse

regering aansturen? Indammen leek altijd het uitgangspunt. Is dat nog steeds de beleidslijn of houdt de regering ook rekening met andere mogelijkheden?

De VS willen in de Veiligheidsraad op 3 mei een sanctieresolutie aan de orde zien. Het is maar zeer de vraag of zo'n resolutie er zal en kan komen. Ook China spreekt nog steeds over «onderhandelingen» in plaats van «bestrafen». Wat is de taxatie van de Nederlandse regering? De minister heeft vorige week in het algemeen overleg over de

NPV-toetsingsconferentie laten weten dat hij in mei sancties van de EU eventueel zou willen bespreken. Wat is zijn inzet daarbij? Van Iraanse oppositiezijde is steeds aangegeven dat verdergaande sancties, bijvoorbeeld benzinesancties, niet gewenst worden omdat daarmee ook het lot van de bevolking wordt geraakt. Wil de minister de lijn van slimme sancties aanhouden of overweegt hij verdergaande acties en eventueel ook acties die het lot van de bevolking zouden kunnen raken?

Dan de feitelijke stand van zaken aangaande nucleaire vraagstukken. De Nederlandse regering beantwoordt Kamervragen zonder te spreken over een eventueel bewijs voor pogingen om te komen tot het produceren van een kernbom. De IAEA heeft het over een gegrond vermoeden; dat is ook wat anders dan bewijs. Er lijkt dus alle aanleiding te zijn om verder te gaan op het pad van inspectie en onderhandeling, zoals ook betoogd is door Brazilië en Turkije. Deelt de regering die opvatting? Het bewijs is er nog niet als zodanig en je zult dus moeten streven naar nadere informatie. Mijn laatste vraag over dit punt gaat over de aangekondigde sancties tegen de Revolutionaire Garde. Wat is effectief en welke sancties worden tegen de garde? De Revolutionaire Garde beheert ook zaken die rechtstreeks verband houden met de economie in Iran. Wat gaat de minister doen om te voorkomen dat sancties tegen die garde uiteindelijk ook uitmonden in sancties tegen de bevolking?

Ten slotte. Er is aangekondigd dat de sancties van het EU-sanctieregime zullen worden verlengd. Zou dat ook activiteiten van Europese oliemaatschappijen in Birma, die Total bijvoorbeeld ontplooit, kunnen raken? Ik zou daar zeer voor zijn, want daarmee komt een breuk in het voorzien van inkomsten aan het bewind in Birma. Alles wat in Birma aan zaken wordt gedaan, komt namelijk ook rechtstreeks ten goede aan het bewind. Verder wordt in de geannoteerde agenda gesproken van een directe dialoog tussen de EU en Birma en wordt zelfs een EU-missie in het vooruitzicht gesteld, op voorwaarde dat die missie ook kan praten met leden van de oppositie. Dat laatste lijkt mij zeer wenselijk, maar de vraag is hoe realistisch dat is.

Voorzitter: Van Bommel

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik houd vandaag de volgende volgorde van onderwerpen aan: Iran, Kirgizië, Sudan, strategische partners en Birma. Daarbij hoop ik alle vragen meteen mee te nemen.

Allereerst dus Iran. Ik ben blij met de waardering van de Kamerleden. De heer Haverkamp had het over de informatievoorziening aan de Kamer. De vraag is altijd in hoeverre je als minister vragen in het openbaar beantwoordt en in hoeverre je dat doet via de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. Over die laatste optie zei de heer Haverkamp: tja, u weet zelf uit eigen ervaring hoe dat werkt. Dat klopt. Als voorzitter van die commissie destijds vond ik dat dit heel goed werkte. Ik heb toen altijd geprobeerd om de informatie die gedeeld kon worden met de vaste Kamercommissies, ook daadwerkelijk met die commissies te delen. Dat is natuurlijk aan de voorzitter en het begint met het maken van een afweging. Ik heb de beantwoording van vragen toen zo veel mogelijk in het openbaar gedaan of aan de Kamer gericht. De informatie die echt in de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten thuishoorde, heb ik tot die commissie beperkt. Dit lijkt me niet het kader om de hele

discussie te voeren over hoe informatievoorziening aan de Kamer plaatsvindt, maar ik ben wel oprecht bereid om de Kamer zo veel mogelijk te informeren zonder daarmee de essentiële veiligheidsbelangen van Nederland te schaden. De leden van de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zijn daarnaast in staat om vanuit de parlementaire zienswijze grenzen te stellen.

We hebben meerdere malen gesproken over het nucleaire programma van Iran. In de brief van 24 maart heb ik de zaken op een rij gezet en daarbij steeds de onregelmatigheden en onduidelijkheden geschetst. Die zijn aanleiding voor het gebrek aan vertrouwen van de internationale gemeenschap ten aanzien van de zogenaamde vreedzame aard van dit programma. Ondanks drie opeenvolgende sanctieresoluties van de VN-Veiligheidsraad, heeft Iran niets gedaan om de internationale zorg weg te nemen. Integendeel, Ahmadinejad gaat steeds provocender te werk. Ter gelegenheid van de Iraanse, jaarlijkse «Dag van nucleaire technologie» onthulde hij zelfs een nieuwe generatie ultracentrifuges. De IAEA zal in staat moeten zijn om te verifiëren of deze centrifuges er nu daadwerkelijk staan en of ze inderdaad beter zijn, et cetera, zoals Iran claimt. Die provocaties dragen telkens niet bij aan een klimaat van dialoog. Als men serieus bereid is om hierover te spreken en opening van zaken te geven, zou men niet op die manier zeggen dat men weer lekker iets nieuws onthuld heeft, terwijl er van onze kant juist een uitgestoken hand is. Hetzelfde geldt voor de ontwapeningsconferentie in Teheran afgelopen weekend. Die had niets, maar dan ook niets te maken met een constructieve conferentie over ontwapening en non-proliferatie. In provocatieve bewoordingen werd juist duidelijk gemaakt dat Iran zich niet zal schikken naar de eisen van de VN-Veiligheidsraad en naar die van de IAEA. In wezen was het gewoon een anti-VS-conferentie. Nu mag iedereen zijn eigen opvattingen hebben, ook Iran, maar Iran moet dan niet claimen dat het een bijdrage levert aan non-proliferatie en ontwapening. Wij hebben die conferentie niet bijgewoond, evenals de overige EU-lidstaten en vele andere gelijkgezinden.

Ik heb inderdaad gezegd dat ik verwacht dat in mei in de EU over sancties gesproken zal worden. Er vindt op dit moment intensief overleg plaats tussen de permanente leden van de Veiligheidsraad en Duitsland over een nieuwe resolutie tegen Iran. Uit de informatie die wij ook van Amerikaanse functionarissen krijgen, blijkt dat die besprekingen constructief verlopen. Toch verwacht men dat men nog wat meer tijd nodig heeft om te komen tot een effectief sanctiepakket. Hoewel China gezegd heeft dat sancties de dialoog niet mogen dwarsbomen, onderschrijft ook China inmiddels de wenselijkheid van een nieuwe resolutie en dus van aanvullende sancties. Ik wil dat dus wel degelijk een kans geven. We moeten dat als EU ondersteunen en tegelijkertijd moeten we doorgaan met de voorbereiding op nieuwe sancties. Zoals de heer Van Dam terecht zei, moet de bevolking bij nieuwe sancties zo veel mogelijk worden ontzien.

De heer Van Bommel suggereert dat er niets aan de hand is, althans: hij zegt dat er slechts vermoedens zijn van kernwapens, maar dat het daarbij blijft. Het IAEA-rapport concludeert om te beginnen dat Iran niet voldoet aan de vereisten van de IAEA en de Veiligheidsraad. Dat is sowieso al een ernstige schending van de resoluties en van de verplichtingen op basis van de IAEA-overeenkomsten. Daarnaast concludeert de IAEA dat zij juist door het gebrek aan medewerking niet in staat is om vast te stellen dat het Iraanse nucleaire programma vreedzaam is. Iran schiet zichzelf dus ook nog eens door de eigen voet, als het daadwerkelijk waar zou zijn dat Iran het nucleaire programma slechts voor vreedzame doeleinden wil gebruiken. Verder zijn er bewijzen voor de ontwikkeling van ballistische programma's, raketprogramma's. Ik ga dus niet speculeren over de vraag of Iran nu binnen één, vijf of tien jaar over kernwapens kan beschikken.

Er zijn zeer grote aanwijzingen dat Iran veel stappen vooruitzet en dat men in elk geval tot 2003 concreet gewerkt heeft aan een werkelijk nucleair programma. Dat heeft de IAEA vastgesteld en die bewijzen zijn er dus wel. Bovendien zet Iran dus nu allerlei stappen die op zijn minst het vermoeden rechtvaardigen dat men bezig is met de ontwikkeling van een niet-vreedzaam nucleair programma.

Wij pleiten dus voor een pakket van maatregelen waarbij de bevolking zo veel mogelijk ontzien wordt en dringen aan op sancties die de belangen van de Revolutionaire Garde aanpakken. In tegenstelling tot wat de heer Van Bommel over Birma zei, zei hij hierover dat die economische belangen ook de burgers raken. Wij proberen dus juist de bevolking zo veel mogelijk te ontzien. In de EU is op Nederlands aandringen voortgang geboekt met de identificatie van mogelijke maatregelen. Naar mijn indruk is er ook een begin van consensus over het doel. Sancties moeten niet de bevolking raken, wel het regime en dus de financiële sector en de energie. Daarbij stel ik toch even een wedervraag aan de heer Van Bommel. Waarom heeft hij het wel over Total in Birma en niet over energie in relatie tot de Revolutionaire Garde? Ik zou de logica daarvan graag helemaal begrijpen. De E3 brengen in de Veiligheidsraad onze visie op sancties in. Eerder is al gezegd dat we het proces van de Veiligheidsraad steunen, omdat dat onze grootste voorkeur heeft vanwege de effectiviteit. Ik wil het nu dus aan hen overlaten. Ik zei al eerder: als er een veto komt, moeten we dat in mei doen. Nu de Amerikanen aangegeven hebben dat ze hiervoor nog enige tijd nodig hebben, wil ik de Veiligheidsraad uiteraard de tijd geven. De signalen van de VS stemmen mij hoopvol dat de resolutie er komt.

Voorzitter: Haverkamp

De heer **Van Bommel** (SP): U had het over energie. Overweegt u ook in te stemmen met benzinesancties die rechtstreeks de bevolking raken?

Minister **Verhagen**: Ik laat mij nu niet uit over de aard van sancties, want op dit moment wil ik consensus bereiken. Ik sluit geen enkele sanctie uit, maar ik stel wel de randvoorwaarde dat we bij sancties zo veel mogelijk de bevolking moeten ontzien. We moeten het regime en de Revolutionaire Garde raken.

Voorzitter: Van Bommel

De heer **Nicolai** (VVD): Wat vindt de minister ervan dat het House of Representatives in de VS wel de sanctiewet heeft aangenomen die het raffineren van brandstoffen verbiedt? De minister heeft namelijk wel geantwoord op vragen van de heer Van Bommel, maar daarmee nog geen oordeel gegeven wat hij daarvan vindt. Loopt de aanname van die wet de Veiligheidsraad voor de voeten of is het toch goed dat er een optie wordt gegeven die in een opeenvolging, zo nodig zelfs escalatie van sancties wel mogelijk zou zijn?

Minister **Verhagen**: Ik constateer dat de voorzitter dit een goede vraag vindt. Ik heb gezegd dat ik niet uitsluit dat deze sanctie in het sanctiepakket zit, maar ik heb wel altijd bezwaren tegen de extraterritoriale werking van VS-sancties. Dat heb ik zeker nu, omdat er de bereidheid is om te zoeken naar een consensus om te komen tot een resolutie van de Veiligheidsraad die straffe sancties omvat. Mocht die Veiligheidsraadresolutie er niet komen door een veto van de een of de ander, dan is er bovendien de bereidheid bij de EU om samen met de VS te komen tot een met elkaar afgesproken pakket. Daarom vind ik het op dit moment niet juist om over te gaan tot eenzijdige sancties. Ik begrijp wel dat sancties van de VS effectiever zijn dan die van een land als Nederland, want als wij

dat zouden doen, zou dat minder effect hebben, maar juist als je in onderhandeling bent over een gezamenlijke opstelling, vind ik het niet goed om daarop vooruitlopend zelf maatregelen te nemen.

De heer **Nicolai** (VVD): Daarmee ben ik het helemaal eens en ik noem dit dan ook niet om Nederland op te roepen om een heldenrol te gaan spelen door vergaande sancties in te zetten als het verbieden van raffineren. Ik noem dit omdat er druk op de internationale gemeenschap moet worden gezet. Ook binnen de EU moet nog druk gezet worden en daarbij kan het goed helpen om intern te spreken over verdergaande mogelijkheden op het gebied van sancties. Wij hoeven niet alles te horen te krijgen, maar wij willen wel van tevoren of na afloop van de minister horen hoe het ongeveer is gegaan. Je hoeft niet meteen te beginnen met die sancties, maar het spreken daarover zet wel druk op dat proces. Daarom dring ik steeds daarop aan.

Minister **Verhagen**: Daar hebt u gelijk in. Op Nederlands aandringen hebben we dus ook voortgang gemaakt op dat sanctiepakket. Natuurlijk hebben we het dan over energiestraffes en bancaire sancties. We brengen zulke elementen in kaart. We kijken daarbij met welke maatregelen we het regime het meest treffen en de bevolking zo veel mogelijk ontzien en op welk gebied we het beste consensus kunnen bereiken. Zoals ik al eens eerder heb gezegd, lopen de belangen uiteraard uiteen. Een land als Luxemburg heeft minder pijn van sancties in de energiesector, een land als Oostenrijk heeft minder pijn van sancties in de bancaire sector. Dat is duidelijk. Daarom is het zo belangrijk dat er op dit punt niet alleen voortgang gemaakt wordt, maar dat er ook een begin van consensus is. Ook gelet op de moties die aanvaard zijn, weet ik dat de Kamer vaak ongeduldig is. Ik heb de stellige overtuiging dat indien de Veiligheidsraad niet tot aanscherping van de sancties komt, het mogelijk is om een Europees pakket te realiseren dat effectief is en dat bijt.

De heer **Nicolai** (VVD): Ik heb meer een tip dan een vraag. Ik roep de minister op om de terugtrekkende beweging van Shell uit Iran in EU-verband te bespreken. Dat kan ook een voorbeeld zijn.

De heer **Van Dam** (PvdA): Ik respecteer dat de minister nu niet specifiek op een enkele sanctie wil ingaan omdat er gepoogd wordt consensus te bereiken. De minister was heel duidelijk toen hij zei geen voorkeur te hebben voor sancties die de bevolking raken; hij wil die zo veel mogelijk vermijden. Zou het überhaupt zinvol zijn als de EU zou overgaan tot een benzinesanctie als de VN dat niet doet? Of is dan de mogelijkheid om zo'n sanctie te omzeilen zo groot dat het ook in EU-verband geen zin heeft om over een dergelijke sanctie te spreken?

Minister **Verhagen**: Dank voor alle tips. De zaken die de heer Van Dam noemt, zijn precies de elementen die gewogen worden. We overwegen bijvoorbeeld het effect van een gezamenlijke sanctie van de EU en de VS die niet voortkomt uit een resolutie van de VN-Veiligheidsraad en waaraan andere landen zich dus niet gebonden hoeven te achten. Allereerst probeer je de groep deelnemende landen zo groot mogelijk te maken, daarnaast overweeg je de efficiëntie van een maatregel. We moeten wel ervoor waken dat dit niet als excuus gebruikt wordt door landen die eigenlijk helemaal geen sancties willen en zeggen dat een ander land dan wel levert. Zo ging dat in het begin ook met de internetfilters. Toen vond ik dat argument überhaupt niet valide, want door die filters te leveren, werk je zelf mee aan het schenden van de mensenrechten en het beknotten van de vrijheid van meningsuiting. Die filters vallen dus in een heel andere categorie dan benzine. In elk geval moet je dus goed uitzoeken wat effectief is en wat omzeild kan worden. Er is bijvoorbeeld nog altijd een,

met name kwalitatief, raffinagetekort. Enfin, zulke overwegingen nemen we inderdaad mee in deze discussie.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): De minister gaf even tussen de regels door een beoordeling van het regime dat de VS momenteel aan sanctiepakketten heeft en met name van het effect daarvan op derde landen. Als de VS sancties instellen tegen Iran, vragen zij van handelspartners om hetzelfde te doen. Als die dat niet doen, vinden de VS dat zij het recht hebben om handelsmaatregelen tegen die partners te nemen. De minister wijst die redenatie af, naar ik constateer evenals de EU. Onlangs heb ik namelijk een brief van de EU aan de VS gezien en daarin wordt deze redenatie ook bestreden. Ik ben benieuwd naar de beweegreden van de minister, want wat belet landen om handelsmaatregelen te nemen wanneer hun sanctieregime ondermijnd wordt door derde landen? Als een land een aanscherping wil van die sancties, mag het daartoe toch ook handelsmaatregelen nemen?

Minister **Verhagen**: Ik ben het in dezen absoluut met u oneens. Het staat een land vrij om zelf te bepalen of het al dan niet handel wil drijven met een ander land. Daarover ga ik niet. De VS mogen van mij rustig zeggen dat ze geen handel meer gaan drijven met een land. Ik heb in Nederland ook eenzijdige maatregelen genomen door onder andere te besluiten dat we geen handelsmissies meer ondersteunen naar Iran. Dat staat mij vrij; niemand kan mij dat recht ontzeggen. Het zou iets anders zijn, als ik zou zeggen: indien er landen zijn die niet hetzelfde doen, ga ik die landen straffen. We hebben vergelijkbare sancties gezien bij Cuba destijds. Er is bijvoorbeeld geen sanctie die Nederlandse banken verbiedt om actief te zijn op Cuba. De VS mogen dan een Nederlandse bank die daar actief is, niet straffen omdat ze voor een totaal embargo zijn, want het is een Nederlands bedrijf! Een land als Nederland is daarbij nog eens extra kwetsbaar omdat het als geen ander belangen heeft in de Verenigde Staten. Nederlandse bedrijven zijn daar zeer actief. Het gaat niet om het Amerikaanse bedrijf maar om het Nederlandse bedrijf; dat zou dan worden gestraft. Ik heb daar bezwaar tegen. Het staat Amerika vrij om maatregelen te treffen, maar als Amerika zegt dat een pensioenfonds niet mag beleggen in een bepaald bedrijf, dan geldt dat niet voor het ABP, want daarover ga ik, of de minister van Financiën.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): De timing van de brief verbaasde mij een beetje. Deze is vrij recent gestuurd terwijl Europa op dit moment eenzelfde soort aanscherping van sancties bekijkt. Ik zie dat de minister alweer wil reageren, maar ik maak graag even mijn punt. Eigenlijk beweegt Europa dezelfde richting op maar deze minister zegt nu toch tegen Amerika: houdt op met Europese landen te raken. Europa overweegt om dezelfde sancties in te stellen. Verder is het natuurlijk toegestaan om daarover afkeuring uit te spreken, maar Amerika gaat over de eigen handelsrelaties. Als Amerika maatregelen wil nemen, dan staat dat dat land vrij.

Minister **Verhagen**: Als de consequentie van maatregelen tegen Iran is dat Nederland gestraft wordt, dan maak ik daartegen bezwaar. Ik zou geen knip voor de neus waard zijn als ik niet zou opkomen voor de belangen van Nederlandse bedrijven. Dan zou ik mijn werk gewoon niet goed doen. Verder is de timing juist zeer goed. Wij zeggen hiermee tegen de Verenigde Staten: juist omdat wij nu werken aan een gezamenlijk pakket en een gemeenschappelijke basis is het een slecht signaal om zelfstandig maatregelen te nemen en bedrijven uit Europa sancties op te leggen omdat zij zich niet houden aan het Amerikaanse sanctieregime. Wij roepen dus op om even te wachten en gezamenlijk Iran aan te pakken. De situatie in Iran wordt er anders in ieder geval niet beter op.

Ook op het punt van de mensenrechten is wat Iran gebeurt buitengewoon zorgwekkend. Ik heb afgelopen maandag in Den Haag een conferentie geopend over mensenrechten en de rol van nieuwe media. Overigens waren er door de aswolk iets minder mensenrechtenverdedigers aanwezig, maar door de technologie kon wereldwijde participatie worden gerealiseerd. Een aantal Iraanse mensenrechtenverdedigers die gebruik maken van nieuwe media hebben hun ervaringen gedeeld. Daarin past het initiatief van die internetfilters. De heer Van Dam zei dat hij mijn optimisme over de verklaring van de raad niet ronduit deelt. Ten eerste stond in de verklaring dat Iran opgeroepen werd om het hinderen van de satellietuitzending, de internetcensuur en het hinderen van mobiel telefoonverkeer te staken. Ten tweede is erop gewezen dat Iran in strijd handelt met het kader van de internationale telecommunicationsunion. Ten derde is de EU vastbesloten om niet alleen de situatie te volgen maar ook te handelen teneinde aan de onacceptabele situatie een einde te maken. Op dat laatste punt is mijn optimisme gebaseerd; soms kun je dingen bereiken door ze niet expliciet te zeggen. Dat «handelen» stond letterlijk in de verklaring. Op basis van die verklaring vindt er op dit moment nader overleg op ambtelijk niveau plaats. Ik zal de raad houden aan dat «handelen». Ik heb ervoor gevochten om dat woord in de conclusies te krijgen. Overigens heb ik dit punt ook aangegrepen om vanuit Europa bedrijven te betrekken, in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen, gelijk aan de Global Act die de Verenigde Staten dit punt heeft opgesteld. Daarin wordt een verantwoordelijkheid bij de bedrijven gelegd.

Ik ben het volledig eens met de heer Voordewind dat Iran niet thuishoort in de Mensenrechtenraad. Dat is ook een en andermaal gezegd. Wij dragen dat ook uit. Ik heb dit ook gezegd in de Mensenraad. Ik heb erop gewezen dat voor notoire mensenrechtenschenders geen plaats hoort te zijn in de Mensenrechtenraad. Dat staat in de speech die ik heb uitgesproken. De Kamer is het toch met mij eens dat Iran een notoire mensenrechtenschender is? Ook hier geldt dat op het moment dat je iets zegt in het internationale diplomatieke verkeer, de boodschap heel duidelijk is voor degenen die weten waarover het gaat. Ik heb in mijn internationale contacten, met Egypte, Brazilië, Qatar en andere landen, steeds de relatie gelegd met de beschikbare plaatsen; er zijn vijf kandidaten voor vier plaatsen. Daarmee heb ik niet meteen gezegd dat de andere landen de meest geweldige zijn. Ik verzet mij in elk geval sterk tegen de Iraanse kandidatuur voor lidmaatschap van de Mensenrechtenraad. Wij trekken samen met gelijkgezinde landen op om VN-lidstaten ertoe te bewegen om niet voor een Iraans lidmaatschap te stemmen. Ook de Europese Unie heeft dat gedaan; op mijn initiatief heeft de EU de VN-lidstaten opgeroepen om niet voor landen te stemmen die bekend staan als notoire mensenrechtenschenders. Dat heeft te maken met het feit dat de geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad in het gedrang komt. Ik heb in mijn speech voor de Mensenrechtenraad in maart duidelijk gezegd dat de geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad in het geding komt als landen lid worden die mensenrechten evident niet respecteren en naleven. Iedereen daar wist toen dat het Iran betrof. Er werd na mijn speech ook meteen gebruik gemaakt van het recht op weerwoord door Iran; daaruit blijkt dat mijn boodschap vrij duidelijk was en bij dat land terechtkwam.

Moeten wij weglopen uit de Mensenrechtenraad als Iran lid wordt? Allereerst merk ik op dat de AVN op 13 mei stemt. Als Iran dan toch gekozen wordt, moeten wij met gelijkgezinden in de Mensenrechtenraad overleggen over hoe daarmee om te gaan. Ik denk dan aan kritisch volgen, allianties met andere, enzovoorts. Moet Nederland dan weglopen? Het gaat erom dat landen gezamenlijk misstanden aan de kaak stellen, ook in Iran. Als je vervolgens de VN en de Mensenrechtenraad de rug toekeert, helpt dat dan? Ik heb destijds verschillende malen met Condoleeza Rice en

Clinton gesproken over de noodzaak om in de raad te blijven ook als je kritiek hebt op de samenstelling of het functioneren van de Mensenraad. Een en ander zou alleen maar erger worden als je er niet meer aan deelneemt. Ik was dan ook blij met de stap van de VS om terug te komen op het oude standpunt en alsnog lid te worden van de Mensenrechtenraad. Naar mijn mening heb je meer invloed op het voorkomen van het afglijden van de Mensenrechtenraad als je er deel van uitmaakt dan als je erbuiten staat en je de raad de rug toekeert. Dan weet je zeker dat het een ramp wordt. Bovendien moet je als land niet gaan jojoën door erin en eruit te gaan. De geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad staat echter wel degelijk op het spel, dat ben ik met de heer Van Dam eens. Ik houd andere landen daarom voor dat wij moeten voorkomen, door het agenderen van bepaalde onderwerpen en het stemgedrag, dat de geloofwaardigheid in het algemeen op het spel komt te staan. Wij moeten de situatie van de Mensenrechtencommissie van destijds voorkomen. Toen is een heel circus opgetuigd om te komen tot een Mensenrechtenraad omdat er te veel notoire mensenrechtenschenders in die Mensenrechtencommissie zaten waardoor de geloofwaardigheid werd aangetast. Ik zeg dus: niet weglopen, maar wel kijken naar wat er moet worden gedaan. Overigens zitten wij na deze zomer niet meer in die Mensenrechtenraad, maar juist binnen Europa moet wel het overleg doorgaan over de manier waarop daarmee moet worden omgegaan.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Ik waardeer de woorden van de minister. Het gaat natuurlijk om het staartje. Ik begrijp dat Qatar eruit dreigt te vallen als kandidaat en dat Iran dan automatisch, als een van de vier, doorgaat. Er moet weliswaar een stemming plaatsvinden maar er zijn nog maar vier kandidaten, dus dan ligt het erg voor de hand dat Iran lid wordt. Hoe schat de minister de reactie van de VS in? De VS zijn altijd zeer kritisch geweest op Iran en de Mensenrechtencommissie. Nu stapt Iran vrolijk in de Mensenrechtenraad. Wat doen de VS? Als de VS alsnog besluiten om eruit te stappen, ligt het dan niet voor de hand dat Europa zich bezint op de eigen positie?

Minister **Verhagen**: De heer Voordewind stelt twee als-vragen: als Iran gekozen wordt en als de VS eruit stappen. Ik ben en blijf zowel een optimist als een realist. Ik zeg daarom: ik span mij hard in. Brazilië kijkt op sommige punten anders aan tegen Iran, zoals op het punt van de kernwapens, dan wij. Omdat wij in de Mensenrechtenraad gezamenlijk optrekken met een land als Brazilië, hebben wij dit punt uitvoerig besproken. Op de andere landen is op het punt van de mensenrechten ook nog wel wat aan te merken, maar het belang van de geloofwaardigheid is groot. Ik blijf mij tot het laatste toe ervoor inzetten dat zoveel mogelijk lidstaten niet op de notoire mensenrechtenschender stemmen. Ik blijf daaraan werken totdat het 13 mei is. Ik verwacht verder niet dat de VS eruit stappen, juist omdat zij er net in zitten. Als Iran onverhoopt gekozen wordt, zullen wij met gelijkgezinden overleggen over de manier waarop wij daarmee moeten omgaan; ik doel daarmee niet alleen op de EU maar ook op de VS.

De heer **Haverkamp** (CDA): De landen in de regio zijn als eerste het slachtoffer van eventuele nucleaire ambities van Iran. Ziet de minister de beweging dat die landen zich aansluiten bij de internationale gemeenschap als er een pakket maatregelen komt?

Minister **Verhagen**: Ik herken bij landen in de regio, ook op basis van mijn contacten, grote zorgen over de ontwikkelingen in Iran en met name het streven naar kernwapens. Bepaalde landen, zoals Egypte en Saoedi-Arabië, hebben ondanks eerdere berichten dat Israël de beschikking heeft over een kernwapen nooit aanleiding gezien om over te gaan op het

eigenstandig ontwikkelen van een kernwapen. Zij zijn nu echter wel zeer bezorgd. Om die reden blijft het noodzakelijk om enerzijds te streven naar een kernwapenvrije zone in het Midden-Oosten en om anderzijds als internationale gemeenschap een effectief antwoord te hebben. De kans van effectieve sancties is groot op het moment dat er een VN-veiligheidsresolutie is aangenomen; daarmee worden alle VN-lidstaten aangesproken. Ik verwacht niet dat de landen waarop de heer Haverkamp doelt een sanctiepakket zullen aanvaarden dat niet van de VN-Veiligheidsraad komt. Ik denk dan eerder aan gelijkgezinde als Australië, Nieuw-Zeeland, Japan en Korea.

Ik kom te spreken over Birma. Een week of twee geleden heb ik het boek van De Ruiter ontvangen, *Beelden van Birma*. Het is een indrukwekkend boek waarin gewone mensen aan het woord zijn. Birmezen vertellen daarin hun eigen verhaal. Bij de aanbidding van het boek heb ik gezegd: het lijkt heel aardig, want het land gaat na twintig jaar eindelijk weer verkiezingen organiseren en sportwedstrijden en zelfs concerten worden toegestaan. Die verkiezingen zijn echter niet vrij, waardoor een mogelijke eerste stap richting democratisering niet gezet wordt. Spelen zijn onvoldoende om te zeggen dat er sprake is van een respecteren van mensenrechten. Ik ben dus erg teleurgesteld over de manier waarop die verkiezingen georganiseerd worden. De kieswetten bepalen dat gedetineerden geen lid mogen zijn van een partij. Daarmee sluit men uit dat politieke tegenstanders, die eerder gevangen zijn gezet, deel kunnen nemen. Veel oppositiepartijen wordt het hiermee feitelijk onmogelijk gemaakt om deel te nemen aan de verkiezingen. Het is ook veelzeggend dat de partij van Aung San Suu Ky, die altijd gezegd heeft «gebruik uw vrijheid om onze vrijheid te realiseren» besloten heeft om de verkiezingen te boycotten. Ik heb eerder met de Kamer gesproken over het dilemma waarmee ik zit; de sancties hebben niet geholpen en wij moeten daarom kijken naar andere mogelijkheden. Het is zo slecht gesteld met de mensenrechtensituatie; onderdrukking van politieke dissidenten en etnische minderheden. Recente aanslagen in Rangoon hebben er zelfs toe geleid dat het regime de teugels nog strakker heeft aangehaald. Er is dus geen reden om de druk op het regime te verminderen. Ik stem daarom in met verlenging van het sanctieregime van de EU in de richting van Birma. Ik ben het overigens eens met de heer Van Dam dat die redenering omgekeerd absoluut klopt. Indien het regime alsnog stappen zet waardoor oppositiepartijen wel kunnen deelnemen aan de verkiezingen, dan is dat reden om het sanctieregime open te breken en te versoepelen. Dan is er ook een doel. Een positieve stap moet beantwoord worden met een positieve stap van onze kant. Wij zoeken nog steeds naar wegen om dat democratiseringsproces op een positieve manier te stimuleren, juist omdat het zo vastzit en dat alleen maar erger dreigt te worden. Wij ondersteunen projecten omtrent mediavrijheid, respect voor mensenrechten en maatschappelijk middenveld. Ik kijk nog naar een manier waarop wij een directe dialoog kunnen aangaan met het Birmese regime. Wij moeten ons echter, ook bij de eventuele missie die uitgaat van de EU, realistische doelen stellen. Kleine en concrete stappen zoals de heer Van Dam formuleerde, vormen een goede manier van werken. Er is dan een concreet doel waarbij gezegd kan worden: die specifieke sanctie wordt afgeschaft als dat doel wordt gehaald. Daarmee heb je de stake en de carrot in één; dat is het leuke van die manier. Laten wij niet zeggen: pas als er volledige vrijheid is en een volledig respect voor mensenrechten schaffen wij de sancties af. Het is dus een kwestie van de lange adem. Wij moeten realistische, concrete doelen stellen die automatisch gevolgd kunnen worden door stappen van onze kant.

Een van de voorwaarden die ik aan een missie zou stellen, is de mogelijkheid om ter plekke met verschillende mensen, gesprekspartners, te kunnen praten. Het mag niet alleen om personen gaan die zich kandidaat hebben gesteld voor de verkiezingen maar ook om vertegen-

woordigers van de oppositie, waaronder Aung San Suu Ky en vertegenwoordigers van etnische minderheden. Het mag geen fake missie worden waarbij bepaald wordt met wie zij mag spreken zonder daarin vrij te zijn. Ik ben het in elk geval eens met de heer Van Dam dat een bestaand sanctieregime in zijn geheel gehandhaafd moet worden. Zeker als dat regime vanuit de EU komt, kan elke EU-lidstaat daarop worden aangesproken. Het is echter niet nodig om Roomser dan de paus te zijn. Als het mogelijk is om de bevolking te steunen zonder het regime daarvan te laten profiteren, moet die mogelijkheid benut kunnen worden. Ik kom te spreken over Kirgizië. Na de protesten, onlusten en tientallen doden is de voormalig president Bakijev gevlucht. Een interim-regering heeft het land overgenomen. Onder het Kazaghstaanse voorzitterschap vond bemiddeling plaats door de OVSE, de Verenigde Staten, Rusland en de EU. President Bakijev heeft vervolgens zijn functie neergelegd en is vertrokken naar het buurland. Dat is op zich goed voor de stabiliteit; zijn aanwezigheid had de onlusten alleen maar versterkt. De interim-regering onder leiding van Roza Otoenbajeva zal over zes maanden verkiezingen organiseren. De EU en Ashton hebben enerzijds de partijen opgeroepen tot terughoudendheid en anderzijds een rol gespeeld in de bemiddeling die leidde tot het vertrek van Bakijev naar Afghanistan. De EU heeft de economische ontwikkeling van Kirgizië in de afgelopen jaren actief gesteund, onder andere via projecten in het kader van de Centraal Azië-strategie. Wij moeten wel bekijken op welke wijze de ondersteuning die wij kunnen geven een bijdrage levert aan de democratisering. Het is op zich onmogelijk om een niet-democratische machtswisseling te verwelkomen. Het is echter wel duidelijk dat Kirgizië onder Bakijev ver van het democratiseringspad was gedwaald; de hervkiezing voldeed niet aan democratische standaarden, er werd een restrictieve religiewet aangenomen en met de vrijheid van de oppositie en de media was het steeds slechter gesteld. De onlusten en onvrede onder de bevolking zijn dus zeker te verklaren. Voor de interim-regering en de leider daarvan is het een uitdaging om Kirgizië economisch en democratisch weer op het juiste pad te krijgen. Na de verkiezingen moet er in elk geval weer een regering met een democratisch mandaat komen. Als wij daarin kunnen assisteren, dan doen wij dat graag. Gelet op het feit dat Nederland niet de regel heeft dat het geen regeringen maar wel landen erkent, heeft Nederland in het zaken doen niet te maken met het dilemma of het deze niet-democratische machtswisseling al dan niet kan erkennen. De heer Nicolaï vroeg specifiek hoe het met Rusland zit, maar ik vind dat op dit punt op een goede wijze is samengewerkt tussen de Europese Unie, Rusland, de OVSE en de Verenigde Staten. Er is geen discrepantie in de opstelling geweest.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik ga af op berichten die ik vanochtend kreeg. Ik weet niet of de minister die meeneemt in zijn formulering van het «goede overleg met Rusland». De berichten zijn dat Rusland dreigende taal heeft uitgesproken en dat het wellicht het leger inzet als er dingen misgaan in Kirgizië.

Minister **Verhagen**: Die uitspraak is mij onbekend. Ik doel met mijn formulering op de bemiddeling die ertoe geleid heeft dat president Bakijev zijn functie neerlegde en vertrok naar het buurland. Op dat punt hebben de EU, Rusland en het OVSE-voorzitterschap goed samengewerkt. Daarop sloeg mijn opmerking. Ik heb op dit moment niet de informatie waarnaar u verwijst dat er sprake zou zijn van dreiging met ingrijpen. Laat ik de woorden van de heer Nicolaï gebruiken om te onderstrepen dat het noodzakelijk is dat zaken rond die interim-regering op weg naar de verkiezingen rustig en goed verlopen, met mogelijkheden voor oppositie en een terugkeer op dat democratische pad. Dat maakt het belang van

betrokkenheid van de internationale gemeenschap om dat zeker te stellen alleen maar groter.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik baseer mij op openbare bronnen en het is dus goed mogelijk dat de minister betere informatie weet te achterhalen dan ik vanochtend heb gekregen. Ik neem aan dat de minister met zijn woorden de toezegging doet dat hij de berichten bekijkt en dat de lijn is dat alleen al een eventuele dreiging een riskante ontwikkeling kan zijn.

Minister **Verhagen**: Riskante ontwikkelingen moeten wij altijd proberen te voorkomen. Ik zeg de heer Nicolaï toe hierover nadere informatie in te zullen winnen. In het kader van het herstel van stabiliteit in die regio is het ook van belang dat Europa onderdeel van de gesprekken uitmaakt, juist om te voorkomen dat er situaties ontstaan die onwenselijk en onnodig zijn.

Voorzitter, ik kom te spreken over Soedan. Ondanks het feit dat de eerste relatief vrije verkiezingen zijn gehouden in 24 jaar in Soedan is het te betreuren dat door de hele gang van zaken de overwinning van president Bashir al van tevoren vaststond. Ook is het een groot gemis dat de bevolking in delen van Darfur niet heeft kunnen stemmen. De heer Nicolaï vroeg mij naar een oordeel. Verkiezingswaarnemers van onder andere de EU hebben verklaringen uitgebracht. Dat is het officiële oordeel waarin staat dat de verkiezingen niet aan de internationale standaarden voldeden. Dat is het oordeel. Ik deel de bevindingen van de Europese observatie-missie. Het tussentijdse rapport is naar mijn mening gebalanceerd en het bevestigt de eigen waarnemingen. De verkiezingen kenden dus veel tekortkomingen waarvan sommige ernstig van aard. Niet iedereen die zich had geregistreerd, stond bijvoorbeeld daadwerkelijk op de kiezerslijst. Stembiljetten ontbraken. Op tal van punten voldeden zaken dus niet. Tegelijkertijd zijn er positieve punten te noemen: geen grootscheepse fraude, wat op zich bijzonder is. Voor het eerst is er ook een opening gekomen in het politieke debat. Veel Soedanezen zijn gaan stemmen. Bovendien zijn de verkiezingen overwegend vreedzaam verlopen. Dat zijn de positieve punten. Dat laat onverlet dat er zorgpunten zijn. De vraag is wat wij daarmee doen. De Kamer zegt terecht dat het van belang is om lessen te trekken uit de gebrekkige organisatorische voorbereiding door de nationale verkiezingscommissie, de gevallen van intimidatie en de onmogelijkheid voor delen van de bevolking in Darfur om te gaan stemmen. Dat is mede van belang met het oog op het referendum. Omdat deze verkiezingen een benchmark waren in het vredesproces Comprehensive Peace Agreement is het van belang dat de fouten niet voorkomen bij de volgende stap. De belangrijkste mijlpaal, waarop Haverkamp, Nicolaï, Van Dam en Van Bommel terecht wezen, is dat het referendum goed verloopt. Als het daarmee misgaat, dan kan dat enorme consequenties hebben. Als daarin een aanleiding gezien wordt om de wapens ter hand te nemen, dan zijn wij veel verder van huis. Wij moeten kijken, met name in die voorbereiding, hoe wij als lid van de contactgroep en de EU kunnen zorgen voor een goed verloop van die referenda. Wij moeten zien welke ondersteuning wij daarvoor nodig hebben; stabilisatie, conflictpreventie en democratisering blijven namelijk essentieel voor heel Soedan. Daarin is een belangrijke rol weggelegd voor UNMIS, waaraan wij dankzij de instemming van de Kamer steun blijven verlenen. De bescherming van de burgerbevolking moet echter meer prioriteit krijgen, ook bij UNMIS. Tegelijkertijd zullen wij in de aanloop naar het referendum meer op het punt van de voorbereiding, registratie, mogelijkheid voor oppositie om deel te nemen et cetera moeten onderstrepen.

Voorzitter. Ik kom ten slotte te spreken over de strategische partners. Tijdens de komende Raad voor Buitenlandse Zaken komen wij formeel te spreken over de relatie met strategische partners. Ik heb in Gymnich voorgesteld om daarover eerst informeel te spreken zodat meerjarige

beleidsdocumenten voor de omgang met strategische partners kunnen worden opgesteld. De gedachte was dat er eigenlijk meerjarenplannen moeten komen met het oog op wat de EU wil; een beetje een langere termijn. Die suggestie is opgepikt door Ashton en over de invulling daarvan gaan wij nu spreken. Wellicht wordt dan ook gesproken over het voornemen van Van Rompuy om de omgang met strategische partners in een extra Europese raad in september aan de orde te stellen. Daarbij worden ook de ministers van Buitenlandse Zaken uitgenodigd. Dat is prima, maar dat moet dan wel op basis van die meerjarige strategische documenten gebeuren. Daarvoor moet body zijn, dat moet door Ashton uitgewerkt zijn, want anders kan daarover niet met de regeringsleiders en de ministers van Buitenlandse Zaken gesproken worden.

Ik weet niet wat er inhoudelijk precies besproken gaat worden omdat de bal vooralsnog bij Ashton ligt. Ik verwacht dat zij invulling geeft aan hetgeen is besloten tijdens het Gymnichoverleg. Naar mijn mening is een slim, gedifferentieerd beleid voor de omgang met strategische partners nodig omdat dat de relevantie van de Europese Unie voor die strategische partners moet bevestigen. Wij moeten ook relevant zijn voor China en Rusland. Om die reden pleit ik ook steeds voor een effectief buitenlands beleid waarbij naast de G2-ontwikkeling een G3 ontstaat. Wij moeten opkomende actoren zoals China, India en Brazilië sterker arrangeren. Ten eerste zijn wij relevant voor hen en ten tweede worden zij daarmee aangemoedigd om hun verantwoordelijkheid voor internationale vraagstukken zoals vrede, veiligheid, klimaat, handel en ontwikkelingssamenwerking te nemen. Er moet dus een strategische visie zijn op de omgang met deze landen. Daaruit moet voortvloeien dat je elkaar kunt versterken; niet alleen treffen bij een Top, maar ook samenwerking in bijvoorbeeld GBVB-missies.

Hiermee ben ik ingegaan op de belangrijkste punten. Op economische thema's en onderwerpen als de waarde van de Unie, het eensgezind Europees optreden en het niet uit het oog verliezen van landen die grenzen aan ons eigen grondgebied ben ik in het verslag van het Gymnich-overleg ingegaan. Daarmee hoeven wij dit debat niet verder te belasten.

De **voorzitter**: Hiermee hebben we het deel Buitenlandse Zaken afgerond.

¹ Samenstelling:

Leden: Van Bommel (SP), Van der Staaij (SGP), Waalkens (PvdA), Çörüz (CDA), Ormel (CDA), voorzitter, Ferrier (CDA), Van Velzen (SP), Nicolaï (VVD), De Nerée tot Babberich (CDA), Haverkamp (CDA), Blom (PvdA), Eijnsink (PvdA), Van Dam (PvdA), Dezentjé Hamming-Bluemink (VVD), Irrgang (SP), Knops (CDA), De Roon (PVV), Voordewind (ChristenUnie), Pechtold (D66), ondervoorzitter, Ten Broeke (VVD), Van Raak (SP), Gill'ard (PvdA), Thieme (PvdD), Peters (GroenLinks) en Schippers (VVD).

Plv. leden: De Wit (SP), Van der Vlies (SGP), Vermeij (PvdA), Omtzigt (CDA), Van Haersma Buma (CDA), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Jasper van Dijk (SP), Van Miltenburg (VVD), Ten Hoopen (CDA), Jonker (CDA), Boelhouwer (PvdA), Leerdam (PvdA), Arib (PvdA), Neppérus (VVD), Lempens (SP), Schermers (CDA), Wilders (PVV), Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie), Koşer Kaya (D66), Van Beek (VVD), Gesthuizen (SP), Samsom (PvdA), Ouwehand (PvdD), Halsema (GroenLinks) en Griffith (VVD).

² Samenstelling:

Leden: Atsma (CDA), Van Bommel (SP), ondervoorzitter, Van der Staaij (SGP), Waalkens (PvdA), voorzitter, Ormel (CDA), Van Velzen (SP), De Nerée tot Babberich (CDA), Haverkamp (CDA), Jan Jacob van Dijk (CDA), Blom (PvdA), Eijnsink (PvdA), Van Dam (PvdA), Dezentjé Hamming-Bluemink (VVD), Jonker (CDA), Irrgang (SP), De Roon (PVV), Pechtold (D66), Ten Broeke (VVD), Gill'ard (PvdA), Jasper van Dijk (SP), Thieme (PvdD), Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie) en Peters (GroenLinks).

Plv. leden: Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Jager (CDA), De Wit (SP), Van der Vlies (SGP), Vos (PvdA), Snijder-Hazelhoff (VVD), Van Heugten (CDA), Lempens (SP), Schermers (CDA), Knops (CDA), Jacobi (PvdA), Samsom (PvdA), Kuiken (PvdA), Teeven (VVD), Spies (CDA), Roemer (SP), Wilders (PVV), Nicolaï (VVD), Van der Ham (D66), Van der Burg (VVD), Besselink (PvdA), Van Leeuwen (SP), Ouwehand (PvdD), Voordewind (ChristenUnie) en Vendrik (GroenLinks).

³ Samenstelling:

Leden: Van Bommel (SP), Van der Staaij (SGP), Poppe (SP), Ferrier (CDA), Van Velzen (SP), Haverkamp (CDA), Blom (PvdA), ondervoorzitter, Eijnsink (PvdA), Van Miltenburg (VVD), voorzitter, Van Dam (PvdA), Kraneveldt-van der Veen (PvdA), Griffith (VVD), Aasted Madsen-van Stiphout (CDA), Algra (CDA), Irrgang (SP), Knops (CDA), Willemsse-van der Ploeg (CDA), Jacobi (PvdA), Brinkman (PVV), Voordewind (ChristenUnie), Pechtold (D66), Ten Broeke (VVD), Thieme (PvdD) en Peters (GroenLinks).

Plv. leden: Lempens (SP), Van der Vlies (SGP), Polderman (SP), Ormel (CDA), De Wit (SP), Çörüz (CDA), Roefs (PvdA), Wolbert (PvdA), Van Beek (VVD), Smeets (PvdA), Arib (PvdA), Blok (VVD), Omtzigt (CDA), Uitslag (CDA), Roemer (SP), Jonker (CDA), De Nerée tot Babberich (CDA), Samsom (PvdA), Wilders (PVV), Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie), Van der Ham (D66), Teeven (VVD), Ouwehand (PvdD), Vendrik (GroenLinks) en Nicolaï (VVD).